

Mendelova univerzita v Brně

Agronomická fakulta

Ústav chovu a šlechtění zvířat

**Sledování stereotypního chování koní ve vybraných
chovech**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

doc. Ing. Iva Jiskrová, Ph.D.

Vypracovala:

Bc. Anita Kupská

Brno 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Sledování stereotypního chování koní ve vybraných chovech“ vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v seznamu použité literatury.

Diplomová práce je školním dílem a může být použita ke komerčním účelům jen se souhlasem vedoucího diplomové práce a děkana Agronomické fakulty Mendelovy univerzity v Brně.

Dne.....

Podpis diplomanta .....

Poděkování

Ráda bych těmito pár větami poděkovala paní doc. Ing. Ivě Jiskrové, Ph.D. za odborné vedení, poskytnuté cenné rady a informace, a za pomoc při získávání podkladů k diplomové práci. Dále děkuji všem majitelům koní, chovů a dalším lidem za jejich věnovaný čas a poskytnutí informací, bez kterých by tato diplomová práce nemohla vzniknout.

Díky patří i mé rodině a příteli za psychickou i finanční podporu při celém studiu.

ABSTRAKT

Název práce: Sledování stereotypního chování koní ve vybraných chovech

Autor: Bc. Anita Kupská

Ve své diplomové práci se zabývám pozorováním nežádoucích forem chování koní ve vybraných chovech v Jihomoravském kraji, Pardubickém kraji a na Vysočině. Potřebné informace k vyhodnocení byly získány přímým pozorováním koní se zlovyky a kontaktem s majiteli či chovateli.

Výzkum probíhal po dobu jednoho roku na modelu 50 koní. Cílovou skupinou se stali lidé vlastníci jednoho i více koní ustájených buď doma, nebo v nájemní stáji a také chovatelé koní vlastníci stáj s ustájenými koňmi svými i jiných majitelů.

U koní je uveden věk, pohlaví, plemeno, délka pobytu v nynějším ustájení a základní povahové vlastnosti těchto koní. Při posuzování výsledků byly brány v úvahu i mikroklimatické poměry ve stáji nebo pobyt koně na pastvině.

Klíčová slova: koně, chování, zlovyky, ustájení

ABSTRACT

Title: Monitoring of stereotype behaviour of horses in chosen breedings

Author: Bc. Anita Kupská

In my thesis I deal with the monitoring undesirable forms of horses behaviour in chosen breedings in Jihomoravský region, Pardubický region and Vysočina. To evaluate my thesis I received the necessary data from monitoring of horses with bad habits and by the contact with horses owners or breeders.

Research stretched one year on the model of 50 horses. People which are a owners of horses or horses breeders with own stable are the target groups.

The age, gendre, breed, time of stay in this stable and character are description here too. Microclima in stable and long stay on the pasture land were took into consideration at assess of results.

Key words: horses, behaviour, bad habits, stabling

OBSAH:

1 ÚVOD	8
2 LITERÁRNÍ PŘEHLED	9
2.1 Charakteristika zlozvyků koní, jejich rizika a následky	9
2.1.1 Definice stereotypie a zlozvyků	9
2.1.2 Temperament a charakter	10
2.1.3 Dělení zlozvyků	11
2.1.4 Charakteristika jednotlivých zlozvyků	14
2.2 Rozpoznání stereotypie u koní	18
2.3 Důvody vzniku stereotypního chování a ovlivňující faktory	18
2.3.1 Přenos zlozvyků	20
2.3.2 Četnost výskytu	21
2.4 Prevence a léčba zlozvyků	21
2.4.1 Změny prostředí	21
2.4.2 Možnosti léčby konkrétních zlozvyků	23
2.4.3 Společník pro koně	24
3 MATERIÁL A METODIKA	26
3.1 Výběr a charakteristika chovů, kde probíhalo pozorování	26
3.2 Databáze sledovaných koní se stručnou charakteristikou	29
3.3 Postup výzkumu	34
4 VÝSLEDKY A DISKUSE	36
4.1 Vyhodnocení výskytu zlozvyků a jejich rozdělení	36
4.1.1 Porovnání stájí s výskytem zlozvyku a bez výskytu zlozvyku	36
4.1.2 Porovnání koní se zlozvykem a bez zlozvyku	36
4.1.3 Poměr pohlaví koní	37
4.1.4 Věkové složení zkoumaných koní	37
4.1.5 Plemenné zastoupení koní	39
4.1.6 Zastoupení zlozvyků u zkoumaných koní	40
4.1.7 Pozorované zlozvyky a jejich možné vysvětlení u zkoumaných jedinců	42
4.2 Zjišťování souvislostí mezi výskytem stereotypního chování a stájovou technologií	46

4.2.1 Zjišťování souvislostí mezi výskytem stereotypního chování a dobou pobytu ve stávajícím ustájení	46
4.2.2 Zjišťování souvislostí mezi výskytem stereotypního chování a věkem koní	47
4.2.3 Zjišťování souvislostí mezi výskytem stereotypního chování a způsobem chovu	49
4.3 Doporučení majitelům vybraných chovů	50
5 ZÁVĚR	52
6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	53
6.1 Seznam použité literatury	53
6.2 Seznam internetových zdrojů	55
7 SEZNAM OBRÁZKŮ	56
8 SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	57
9 PŘÍLOHY	58

1 ÚVOD

„Dbej na to, aby se tvé myšlenky staly myšlenkami tvého koně, ale předtím porozuměj jeho myšlenkám.“

Pat Parelli

„Kůň a jazyk rodí se bez uzdy“

Josef John

Přirozeností koně je již odedávna volný pohyb na širokých stepích a pláních, přáním člověka je mít koně na dosah, kdykoli k dispozici, ať již k rekreačním nebo sportovním účelům. S postupem domestikace a vynalézavostí člověka byly splněny lidské požadavky na ustájení koní, ale je otázkou, jak se s nimi vyrovnali sami koně. Jejich potřeby vytvořené evolucí byly zásadním způsobem změněny.

Ačkoli je kůň tvorem poměrně přizpůsobivým, na změny reaguje velmi citlivě. Zatímco někteří koně se dokážou s různými typy ustájení psychicky vyrovnat, u jiných koní se vytvoří nevhodné reakce a poruchy chování. A právě tady dochází ke vzniku stereotypního chování. Je to problém zásadní, neboť má negativní vliv na zdravotní stav i užitkovost koně a přesto je až zarážející, kolik lidí si problém buď vůbec neuvědomí, nebo mu nepřikládá potřebnou důležitost.

V poslední době vzrůstá zájem chovatelů o vytvoření přirozenějších podmínek pro chov koní a apeluje se na dodržování zásad welfare. I přes všechny snahy ale zůstává stereotypní chování koní velmi častým jevem ve vysokém počtu stájí.

Cílem mé diplomové práce je určit, jaký vliv má ustájení koní na projevy zlovyků a jakými způsoby je možné dané zlovyky sledovat. Pro pochopení a názornost je uveden výčet zlovyků spolu s jejich riziky a následky, prevencí i léčbou. Předložená práce dále analyzuje různé případy stereotypního chování koní a možnou souvislost s věkem, pohlavím, plemenem či délkou pobytu ve stávajícím typu ustájení. Závěrem si dovoluji na základě výzkumu udělit majitelům koní pár doporučení, které mohou přispět ke zlepšení kvality života jejich koní a minimalizovat projevy stereotypie.

2 LITERÁRNÍ PŘEHLED

2.1 Charakteristika zlovyků koní, jejich rizika a následky

2.1.1 Definice stereotypie a zlovyků

Sociální chování koní lze rozdělit na přirozené, normální chování a chování problémové (též stereotypní). Definice stereotypie: „stále se opakující jednotvárný sled motorických projevů pohybového ústrojí“. Stereotypie se většinou projevuje jako náhradní aktivita nebo odreagování při nedostatku pohybu (DURUTTYA, 2005).

Stereotypní chování vzniká v důsledku deprivace a je opakovaným vzorcem chování bez zjevného účelu (TYKALOVÁ, 2004). Kůň si při dlouhodobém nepohodlí, stresu nebo nudě tvoří vzorce chování na obranu. Díky pravidelnému opakování vzniká problémové chování, které může dlouhodobě vést ke stereotypnímu chování (NĚMEČKOVÁ, 2010).

BARTOŠOVÁ (2007) uvádí, že lidé hodně omezují pohyb koní uzavřením do stáje a pokud jej nenahradíme jinou aktivitou, vzniká problém nudy a často se objevuje stereotypní chování.

Nejběžnější poruchy v chování koní jsou spojené s nesprávným ustájením koní a patří sem poruchy chování, separační neurózy nebo projevy agresivity. V čím intenzivnějších podmínkách jsou koně drženi a krmeni bez volného pohybu, tím stoupá pravděpodobnost výskytu stereotypie (<http://www.unim.cz/materialy/czu/fappz/etologie-a-welfare-koni-m16368p1.html>).

BIRDOVÁ (2004) rovněž připouští, že za vznik mentálních potíží u koní může izolace a držení koně na malém prostoru. Ztráta svobody a sociálních kontaktů vyústí v projevy zlovyků. Izolovaní koně často překypují energií a utlumeným vzrušením, které budou zkoušet vybíjet na člověku.

LINKOVÁ (2004) uvádí, že zlovyky projevuje psychicky nevyrovnaný kůň. Jsou to závažné psychické poruchy, které většinou nelze odstranit, a s přibývajícím věkem se stupňují a prohlubují.

Zlovyk je většinou podmíněný reflex, důsledek nepříznivých vlivů prostředí, vliv na něj má nesprávné zacházení se zvířetem, nedostatek pohybu a činností. Zlovyk není nemoc, je to abnormální a nežádoucí projev chování,

vyskytující se spíše u mladších věkových kategorií koní. Stále se opakuje, i když jsou negativní vlivy odstraněny (JISKROVÁ, FILIPČÍK, 2011).

Zlozvyky, které jsou nežádoucím chováním, jsou reakcí na lidské zacházení a mohou být způsobeny nesprávným výcvikem. Odpor koně může vyvolat strach, neúcta, únava, zmatenost. Některé zlozvyky jsou neléčitelné, jiné ano pomocí různých postupů a zařízení, ale vždy je důležitá prevence (http://www.horsekeeping.com/horse_behavior/When_Good_Horses.htm).

Zlozvyky jsou důsledkem nesprávného zacházení s koňmi, znatelně snižují hodnotu jedince. Jsou to reakce snižující užitek jedince, ohrožující zdraví lidí, dalších zvířat nebo i jich samých. Také se mohou projevit poškozováním zařízení stáje a pomůcek (DURUTTYA, 2005).

HERMSEN (2001) také uvádí, že zlozvyky pramení z nudy, při nedostatku pohybu koně, kdy může nahromaděná energie vyústit v návykové chování. Dále uvádí, že zlozvyky mohou snížit hodnotu koně a prodávající musí na tuto vadu upozornit, jinak může být koupě neplatná.

DURUTTYA (2005) vysvětluje, že vznik zlozvyků neovlivňuje jen neadekvátní či dokonce zlé zacházení se zvířaty, ale i dědičnost, kde se přenáší zejména tvrdohlavost a zlá povaha.

2.1.2 Temperament a charakter

Dědičnost se také přisuzuje temperamentu. Temperament je stupeň dráždivosti nervové soustavy, nervová složka konstituce. Projevy temperamentu jsou podmíněny bystrostí smyslů a souvisí s pohlavím či plemennou příslušností (DUŠEK, 2011).

Temperament je reakce na podněty vnějšího prostředí, které jej i ovlivňuje. Dle intenzity dráždivosti rozlišujeme 2 základní typy: temperament živý a klidný. Dále podle neurotypu uvádíme 4 typy:

Sangvinik – silný, vyrovnaný, pohyblivý

Flegmatik – silný, vyrovnaný, neaktivní

Cholerik – silný, nevyrovnaný

Melancholik – slabý

Projev temperamentu je závislý na zdraví a kondici koně (MISAŘ, JISKROVÁ, 2001).

Temperament je nezbytné posuzovat komplexně a nezaměňovat jej s charakterem. Charakter (povaha) je dědičně podmíněn, ale vliv na něj mají i vnější podmínky, a to více než u temperamentu. Na formování charakteru má velký podíl člověk a použitá technologie chovu. Při negativních zásazích si kůň na tyto podněty vytvoří podmíněný obranný reflex. Tento reflex následně snižuje jeho hodnotu (DUŠEK, 2011).

Charakter je stupeň spolehlivosti, s jakým se kůň podrobí vůli člověka. Temperament může mít částečnou souvislost s charakterem koně pro požadovaný výkon (MISAŘ, JISKROVÁ, 2001).

Charakter se hodnotí jako dobrý nebo jako špatný, samostatně ve 3 rovinách: Vztah k člověku, vztah k práci (k požadovanému výkonu) a vztah při podkovaní. Mezi těmito typy jsou často rozdíly. Koně se špatným charakterem nejsou zařazováni do chovu (DUŠEK, 2011).

Jelikož obě výše zmíněné vlastnosti koní souvisí s jejich projevy, domnívám se, že mohou mít vliv na výskyt a charakter zlovyků a proto jim jistě patří zmínka v předložené práci.

Vše začíná tím, že kůň dává signál, že není vše v pořádku. Pokud se ale z těchto signálů stane stereotyp, kůň jej projevuje, i když je vše v pořádku. Je zásadní najít příčinu problémů a řešit ji (NĚMEČKOVÁ, 2010).

Z potrásání hlavou nebo švihání ocasem se může vyvinout zlovyk. Ačkoli je původní příčina pro dané chování odstraněna, kůň si již stačil vytvořit určitý druh zlovyku. Koně jsou totiž ke zlovykům velice náchylní (STEJSKALOVÁ, 2005).

2.1.3 Dělení zlovyků

TYKALOVÁ (2004) dělí zlovyky podle původu, projevu a možné rehabilitace na orální a lokomoční. Orální (napodobuje potravní chování) stereotypie je např. klkání, okusování nebo olizování částí stájového zařízení. Mezi lokomoční stereotypie zařazuje tkalcování nebo manéžový pohyb po boxu.

HELESKI (2009) in HOMOLKOVÁ (2010) navíc uvádí kategorii ostatní

zlozvyky, kam řadí projevy nesouvisějící s orálními a lokomočními. Jedná se např. o sebepoškozování, zívání, stříkání vody.

KELLEY (2002) uvádí problémy se stravovacími návyky, které lze částečně nebo zcela eliminovat a zvláště pak uvádí další běžné zlozvyky. Ty dále dělí dle závažnosti, přičemž nejzávažnější vedou ke zdravotním problémům.

obr. č. 1: *Stravovací zvyklosti (KELLEY, 2002)*

PROBLÉMY SE STRAVOVACÍMI ZVYKLOSTMI		
PROBLÉM	PRAVDĚP. PŘÍČINA	PREVENCE/LÉČENÍ
Hltání krmiva/rychlé žraní	Agresivní temperament Nepravidelný program krmení	Velké kameny v zásobníku krmiva, aby se zpomalil příjem Krmení senem před podáním jadrného krmiva Krmení podle pravidelného plánu
Pomalé žraní nebo vybíravost/nechutenství	Nechutné krmivo Problémy se zuby Nervová dispozice Dýchací problémy	Kontrola chrupu (obrušování) Změna krmiva Léčení dýchacích potíží
Rozhazování/padání krmiva	Problémy se zuby Hltavost Nuda Změna stravy	Kontrola chrupu (obrušování) Velké kameny v zásobníku krmiva, aby se zpomalil příjem Zmírnění nudy Postupná změna krmiva Krmení dříve než u jiných koní
Agresivní/netrpělivé žraní, kopání, pobíhání	Agresivní dispozice Hlad Neprav. program krmení	Krmení podle pravidelného plánu
Požírání výkalů	Nuda Nevyrovnané denní dávky	Vitaminové/minerální doplňky Uchovávání krmiva před koněm
Hryzáni do dřeva	Nuda Dieta s malým množstvím vlákniny Nedostatek fosfátů	Ošetření dřeva materiálem, který nelze žvýkat Zvýšení příjmu sena Upravení poměru Ca:F
Kousání do hřívy/ocasu/, žraní hlíny/písku	Nuda Nedostatek minerálních látek	Široký řemínek zabraňující okusování Ošetření materiálem, který není ke žvýkání Nepouštět koně na příliš spásenou louku
Klkání/nasávání vzduchu	Nuda Napodobování druhých koní	Řemínek zabraňující okusování předmětů Ošetření materiálem, který není ke žvýkání
Přibírání na hmotnosti/přejídání	Příliš mnoho krmiva v poměru k cvičení	Omezení množství krmiva Více cvičení
Ubývání na hmotnosti	Příliš málo krmiva Paraziti Problémy se zuby Nemoc	Zvýšení množství krmiva Odčervování Kontrola chrupu (obrušování) Léčení zdravotních problémů

obr. č. 2: Běžné zlozvyky (KELLEY, 2002)

BĚŽNÉ ZLOZVYKY A JEJICH ODSTRAŇOVÁNÍ	
ZLOZVYK	ODSTRAŇOVÁNÍ
Kálení do vědra/zásobníku	Odstraňte vědra, zásobníky krmiva; zavěšte je výše
Kopání do vědra	Zabezpečte vědro; obruče na krmítko nebo kameny
Požírání slámy	Podestýlejte hoblinami
Masturování	Kartáč, klec, kroužek pro hřebce
Kopání do stěny	Provazy s uzly na ocas
Drbání ocasu	Destička na ocas; kontrolujte roupy, klíšata atd.
Kopání do země	Gumové rohože
Kývání se, přecházení	Umožněte výhled na jiné koně; zavěste láhve, pneumatiky atd.
Požírání trusu nebo hlíny	Zhodnoťte denní dávku krmiva
Sebepoškozování	Náprsenka, náhubek
Hryzání dřeva	Natřete dřevo, dejte náhubek
Polykání vzduchu/klkání	Řemínek, zabraňující zakusování se do materiálu a klkání

FRASER (2010) dělí zlozvyky do 3 skupin: abnormální orální aktivity koní, abnormální přijímání potravy a abnormální chování u ustájených koní.

tab. č. 1 : Dělení zlozvyků dle Frasera (2010)

Abnormální orální aktivity koní	Abnormální přijímání potravy	Abnormální chování u ustájených koní
Olizování/okusování	Klkání	Tkalcování
Plazení jazyka	Požírání dřeva	Manéžový pohyb v boxu
Skřípání zuby	Koprofágie	Hrabání
	Požírání hlíny	Dření ohonu
	Požírání smetí	Sebepoškozování
	Vykusování žíní a srsti	Házení hlavou
	Žravost / Přežírání	Chronické stání
	Přehnaný příjem vody	

TYKALOVÁ (2004) se domnívá, že lokomoční stereotypie jsou následkem sociální, smyslové nebo pohybové deprivace. Orální stereotypie jsou

následkem potravní deprivace. Kůň potřebuje uspokojit své potravně motivované chování, které zahrnuje vyhledání a výběr potravy. Když mu předložíme dávku jaderného krmiva, kterou zkonsumuje za krátký čas, uspokojí pouze metabolický hlad.

2.1.4 Charakteristika jednotlivých zlovyků

DURUTTYA (2007) zmiňuje couvání, jako zlovyk, který se vyvinul u dostihového koně. Kůň zlovyk projevoval jak před startem dostihů, tak i při kondičních projížďkách. Z původního couvání krokem se časem vyvinulo cválání pozpátku.

Chůze po boxu (manéžový pohyb) je častým zlovykem, ale dá se poměrně snadno léčit. Chůze okolo boxu jedním směrem bývá různě rychlá, v závislosti na náladě koně. Pomalá chůze značí odpor koně k okolí nebo situaci, velmi rychlý pohyb je projevem úzkosti nebo velkého stresu. Stejně jako tkalcování tento zlovyk působí na nepřírozené opotřebování kopyt a ničení podlahy v boxu. Na podlahu lze umístit gumové rohože a koním nasadit boty (http://www.equinekingdom.com/training/bad_behaviors/weaving.htm).

MILLS (2007) zmiňuje přešlapování, kdy kůň přenáší střídavě váhu na končetiny. Činnost je opakovaná, ale bez výrazných pohybů krku a hlavy.

Hrabání je přirozeným projevem koní, ale může se stát i zlovykem, kdy koně vyjadřují netrpělivost či frustraci kvůli omezení pohybu. Opět lze umístit gumové rohože pod podestýlku, aby bylo zabráněno opotřebování kopyt (http://www.equinekingdom.com/training/bad_behaviors/pawing.htm).

Vzpurnost (zrážlivost) – odmítání pohybu vpřed s občasnými výpady. Příčinou je strach, tvrdost, tvrdohlavost a únava. Zlovyk patří mezi snáze napravitelné – pomůže práce na ruce, lonžování, otáčení hlavy koně do stran (http://www.horsekeeping.com/horse_behavior/bad_habits_chart.htm).

Zlostný kůň - aktivně útočí na své okolí. Jeho cílem mohou být lidé, další koně nebo také předměty, které má kůň na dosah. Ve většině případů je to vada získaná, ale u některých linií jsou známy dědičné vlivy. Odstranění zlovyku vyžaduje dávku trpělivosti a není stoprocentní (<http://www.distanc.cz/zlovyky-koni-vzpurnost-vadny-charakter-a-dalsi/>).

Plachost je obvyklejší u temperamentnějších koní. Vychází z přirozeností i genetiky koní. Pokud je však přehnaná a neopodstatněná, stává se zlovykem, kdy se kůň leká znenadání. Nejčastěji reaguje úskokem či útekem. Při práci s takovým koněm je třeba opatrného a klidného jezdce, který koně seznámí s různými podněty z jeho okolí (<http://www.distanc.cz/zlozvyky-koni-vzpuřnost-vadny-charakter-a-dalsi/>).

HOMOLKOVÁ (2010) ve své práci uvádí klapání pysky, kdy kůň pohybuje pysky proti sobě při uzavřené ústní štěrbině. Klapavý zvuk je způsoben vzájemným nárazem pysků.

Jedním z nejnebezpečnějších zlovyků pro člověka je kousání. Příčiny jsou hravost, zvědavost nebo zášť, podráždění nebo bolest. I krmení koně z ruky může způsobit vznik kousání. Náprava je velmi složitá, buď se lze koni vyhnout, nebo jej trestat, ale ani jedna možnost není správná a nemá účinek (<http://www.infohorse.com/hilton.asp>).

Dalším zlovykem projevovaným ve stáji může být chrastění řetězem či jeho trhání při vazném ustájení nebo při uvázání koně k účelům ošetření, kování apod. Kůň může řetěz také přežvykovat, trhat za něj nebo jen brát mezi pysky a opětovně propouštět (HOMOLKOVÁ, 2010).

Kopání je jednou z neúčinnějších forem komunikace koní. Pro člověka se jedná o velmi nebezpečný zlovyk, ale kůň se může poranit i sám. Kopáním chce kůň vyjádřit – je veselý, něco jej bolí, je frustrovaný, cítí se ohrožen nebo naopak nadřazený a projeví svou dominanci (<http://equusmagazine.com/article/why-horses-kick-8294>).

Kopání neznačí jen nesouhlas se situací, ale i odpor k lidem. Vždy je třeba sledovat varovné signály, být ve střehu a mimo dosah kopyt. Je nutné neposkytovat koni žádný důvod k projevu jeho chování (<http://www.parelli.com/horse-kicking.html>).

POSPÍŠILOVÁ (2006) popisuje vyplazování jazyka jako poruchu chování související se špatným výcvikem koně. Většinou jím kůň dává na vědomí, že není spokojený, ale i z hraní si s jazykem se může stát stereotyp vzniklý nudou. Autorka uvádí, že k plazení jazyka bývají náchylnější krevnatější koně. Často používaným, ale ne šťastným řešením problému je silně utáhlý nánosník uzdečky.

Autorka doporučuje jízdu na bezudidlové uzdečce a změnu stylu ježdění.

HERMSEN (2001) zmiňuje trhání a kousání dek. Kůň může ničit svoji vlastní pokrývku nebo jinému koni. Proti kousání lze použít poloviční náhubky, které se připevní k ohlávce a znemožňují kousání. Kromě dek si koně také „sundávají“ ohlávky a jiné vybavení.

KELLEY (2002) i DURUTTYA (2005) shodně uvádí sebepoškození jako jeden z nejzávažnějších zlovyků. Ačkoli se KELLEY (2002) domnívá, že nejčastěji jsou postiženy končetiny koně, má tento zlovyk široké spektrum forem, od dření ocasu po vykousávání srsti.

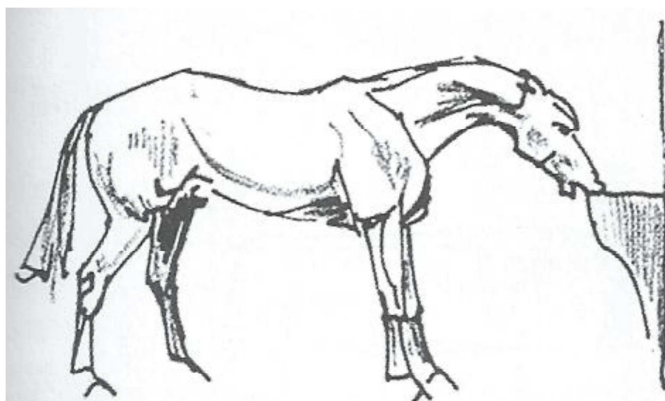
Na konec výčtu stereotypů (zdaleka zde nejsou uvedeny všechny, ale jejich kompletní seznam by byl nad rámec práce) je třeba zmínit ty nejobvyklejší a v literatuře nejčastěji zmiňované – klkání a tkalcování.

Příčina klkání zatím není známá, ale provedení je typické: kůň hltá vzduch vtáhnutím hrtanu, je slyšitelný výrazný zvuk (PÍSECKÝ, 2011).

PAALMAN (2014) věří, že se kůň naučí klkat, pokud zkrmujeme velké množství cukru, kdy kůň začne olizovat žlab a následně klkat. Znemožnit koni klkání lze pomocí řemínku, opěrná místa natřít páchnoucí pastou anebo provést Forsellovu operaci.

PÍSECKÝ (2011) i PAALMAN (2014) rozdělují klkání na 2 způsoby: s oporou a bez opory.

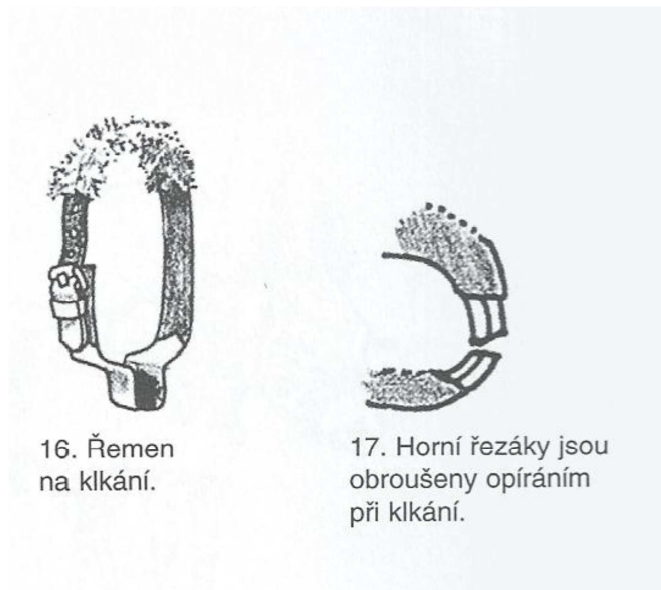
obr. č. 3: *Klkání s oporou (PAALMAN, 2014)*

15. Klkající kůň v akci.

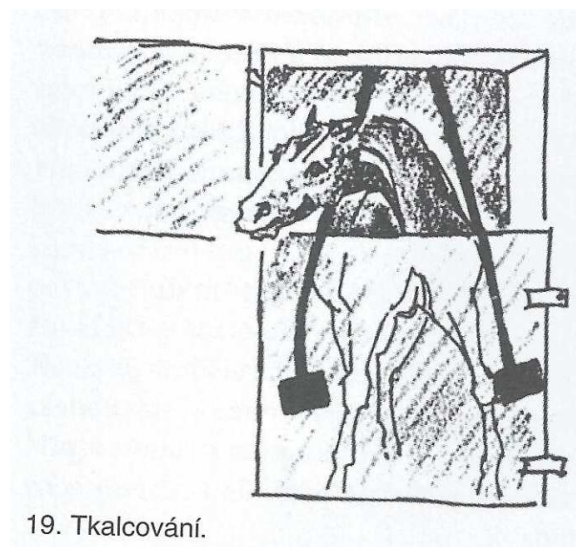
obr. č. 4: *Klkání* (PAALMAN, 2014)

Tkalcování (hodinaření) se projevuje přenášením váhy z jedné hrudní končetiny na druhou kývavým pohybem za současného kývání hlavy i krku. Končetiny jsou rozkročené (HERMSEN, 2001).

DURUTTYA (2004) doplňuje, že při extrémním pojetí zlovyku dochází ke střídavému zvedání končetin od země až do výšky 20cm. Zadní část koně zůstává nehybná, ale ocas může také provádět rytmický kývavý pohyb. Někteří jedinci mohou kombinovat tkalcování s dalšími činnostmi, např. manipulací se stájovým vybavením, lokomočními pohyby, kopání do stěn boxu atd.

obr. č. 5: *Tkalcování* (PAALMAN, 2014)

2.2 Rozpoznání stereotypie u koní

Etologickou problematiku je vhodné řešit, abychom dle výsledných podkladů mohli tvořit vhodné chovatelské prostředí (MILLS, 1999). Různé formy chovu koní se od sebe liší a liší se od sebe i podmínky ustájení, užitná hodnota jednotlivých koní. Při etologickém pozorování a formulování závěrů jsou nezbytné odpovídající hipologické vědomosti a praxe, jen tak můžeme chování koní správně interpretovat (ČERNOHORSKÁ, 2011).

Pokud je člověk uveden do role pozorovatele chování koní, nesmí zvířata rušit a svojí přítomností ovlivňovat jejich chování. Koně jsou dosti adaptabilní na přítomnost lidí, časem jejich přítomnosti již nevěnují velkou pozornost, což ale neznamená, že na ně nepůsobí (SEDLÁČKOVÁ, 2006).

2.3 Důvody vzniku stereotypního chování a ovlivňující faktory

Většina z autorů uvedených v práci se shoduje na teorii, že stereotypní chování je následkem nudy, kdy kůň nemá vyhovující podmínky ustájení, není v kontaktu se svými druhy, je málo pracovně vytížen apod.

BIRDOVÁ (2004) apeluje, že stáj by se měla pro koně používat jen občasně, např. při nepříznivém počasí, po zranění apod., protože to pro koně není prostředí přirozené a vznikají zde projevy stereotypie.

SCHMIDT (2013) poukazuje na důležitost dostatku denního světla a čerstvého vzduchu ve stáji, protože tmavé, zatuchlé a nečisté stáje jsou příčinami trvalého stresu, stejně jako omezení pohybu nebo projevů komfortního chování a krátká doba krmení, které v důsledku končí projevy stereotypního chování a zvýšenou dráždivostí koně.

Ačkoli většina autorů doporučuje společný pobyt koní ve volném (skupinovém) ustájení, ale SCHMIDT (2013) poukazuje na několik problémů, které zde vznikají a opět vedou ke stresu zvířat. Uvádí několik skupin koní, jejich integrace je z nějakého důvodu složitá. Jedná se o starší a dominantní jedince, kteří se chtějí stát vůdčími, o koně dlouhodobě žijícího o samotě a bez stádových návyků, o koně, kteří neakceptují a napadají ostatní. Ve stájích s častou migrací koní se také obtížně tvoří hierarchický žebříček, což může vést k dalšímu stresování koní. Pro bezstresový život ve volném ustájení je třeba pečlivě

sestavovat skupiny koní, nejlépe jedince typově podobné, kterým zabezpečíme dostatek plochy a místa k odpočinku. Dlouhodobé vyrušování nebo krácení doby spánku i odpočinku přispívá ke vzniku poruch chování.

Koně není dobré držet ani o samotě, ani ve velkých skupinách. S velkými skupinami se sice vyrovná lépe, než s úplnou izolací, ale je třeba zabezpečit dostatek prostoru a pastvy. Velká stáda se často rozdělí do menších skupin (BARTOŠOVÁ, 2005).

HERMSEN (2001) připouští roli genetiky u vzniku stereotypie, ale častější příčinu vidí ve výchově a vlivu okolí. Mezi takto tvořené zlozvyky řadí kousání a kopání, lekavost, hrabání, vzpurnost, vyhazování, vzpínání a plachost.

Často žijí mladí koně v malém prostoru po více kusech, kde trpí nedostatkem pohybu. Na pastvinách bývají ponecháni napospas hmyzu a letním vedrům. Dalším problémem je zbytečně drsné či nesprávné zacházení ošetřovatelů, nadměrné kontakty nebo nedostatečná péče, které v dospělosti mohou vyústit v projevy zlozvyků (SCHMIDT, 2013).

PÍSECKÝ (2011) uvádí, že se dle výzkumů klkání nejvíce objevuje u hřebců, valachů a koní aktivně soutěžících. Rovněž zmiňuje vliv podmínek chovu koní, genetiky i nemoci trávicího ústrojí.

DURUTTYA (2004) popisuje výzkum, kdy se o projev tkalcování pokoušela hříbata před i po odstavu. Někteří trenéři dostihových koní se domnívají, že původ v hodinaření tkví v přetížení tréninkem, ale u některých koní došlo k poruše chování po vyřazení z tréninku a zařazení do chovu. U jiných koní problém vzniknul změnou ošetřovatele nebo technologie ustájení.

HERMSEN (2001) nedoporučuje bezdůvodné podávání pamlsků, aby se koně nenaučili kousat, pokud by později nic nedostali.

Krmení koně z ruky patří mezi nejčastější chyby a toto gesto přímo vybízí k naučení se kousat. Pro koně není potrava odměnou, proto bychom ji jako takovou neměli používat. Pokud k tomu však člověk má potřebu, je vhodné koni tyto pamlsky dát do žlabu, kde si je sám najde (ROBERTS, 2005).

Projevy stereotypů se neváží k určitým plemenům, ale větší sklony k sebepoškozování mají hřebci a méně klisny, u kterých se toto sebedestruktivní chování projevilo ve 25% případů. Chladnokrevníci jsou také méně náchylní ke

zlozvukům, a pokud nějakou poruchou trpí, je to spíše orální stereotypie, kdežto teplokrevníci více trpí lokomočními stereotypy. Většina koní trpících jedním zlozvukem má sklony po čase projevat i další (<http://equi.wz.cz/zlozvyky.html>).

Typ zlozvyku se liší dle typu stresu, kterému je kůň vystaven v různých disciplínách jezdeckví. Parkuroví koně a všestrannostní koně spíše olizují nebo okusují různé předměty, koně pro voltiž si často hrají s jazykem, vyplazují ho apod. Koně pro vysokou školu a drezurní koně projevují závažnější zlozvyky – klkání a pohazování hlavou, případně kombinaci s dalšími. Vysvětlením může být velký psychický tlak na zvířata (<http://www.equichannel.cz/konske-novinky-lze-poznat-zda-jsou-kone-v-pohode>).

2.3.1 Přenos zlozvuků

ČERNOHORSKÁ (2011) ve svém výzkumu pozorovala kývání hlavou a přešlapování u plnokrevných klisen - matek, jejich hříbata je však nenapodobovala.

KELLEY (2002) připouští možnost, že koně od sebe mohou převzít zlozvyky, avšak poukazuje na hříbata od klkajících matek, která zlozvyk neprojevovala.

DURUTTYA (2004) vylučuje napodobování tkalcování matek jejich hříbata, jím sledované skupiny hříbat neprojevovaly žádný zlozvyk do skoro ročního věku.

PÍSECKÝ (2011) zmiňuje, že je možný přenos zlozvyku od výše postaveného koně v hierarchii. Dále ale uvádí, že jen 7% chovatelů klkajících koní potvrzuje, že ostatní koně tento zlozvyk převzali od jiného koně ve stáji.

PAALMAN (2014) zastává názor, že zdravý kůň se ve styku s klkajícím koněm tento zlozvyk rychle naučí, a proto je třeba tyto koně od problémového oddělit.

BARTOŠOVÁ (2005) oponuje a tvrdí, že vzájemné odkoukávání stereotypního chování zatím nebylo prokázáno, ačkoli normální projevy chování se od sebe koně učí běžně. Stájový druh tvořící sociální prostředí může mít pozitivní vliv na snížení stereotypního chování. Eliminace postiženého jedince od ostatních koní je nevhodná, protože ještě zhorší jeho stav.

2.3.2 Četnost výskytu

Zatímco MILLS (1999) uvádí rozpětí mezi 5 – 20% koní s problémovým chováním, KELLEY (2002) je optimističtější a odhaduje celosvětově 10% koní se zlozvyky.

Klkání, hodinaření či obcházení boxu se vyskytuje u 10 - 20% populace koní (<http://equi.wz.cz/zlozvyky.html>).

Asi 25% koní v intenzivních chovech trpí poruchami chování, u divoce žijících koní je stereotypní chování občasné nebo není vůbec pozorovatelné (<http://www.unium.cz/materialy/czu/fappz/etologie-a-welfare-koni-m16368-p1.html>).

PÍSECKÝ (2011) připisuje projevy klkání 4% z celosvětové populace koní a uvádí, že 22% boxově ustájených koní trpí tímto zlozvykem.

2.4 Prevence a léčba zlozvyků

Prevence je jediným reálně fungujícím prostředkem k odstranění stereotypie. Po objevení se těchto projevů je nutné odstranit příčiny, což je proces ne zcela úspěšný. Velmi zavádějící je myšlenka, že odstraněním příčiny odstraníme i následek, protože u některých stereotypních koní změna prostředí jejich chování nezměnila vůbec, nebo se po čase vrátilo na původní stav (TYKALOVÁ, 2004).

2.4.1 Změny prostředí

BIRDOVÁ in KUPSKÁ (2013) popisuje 7 kroků k odstranění nudy ustájeného koně:

1. Výhled – stimulace mysli koně pohybem lidí, zvířat a strojů v jeho zorném poli
2. Kontakt s ostatními zvířaty – vizuální, pachový i tělesný kontakt
3. Dostatek krmení – lépe častěji po menších dávkách
4. Práce – vyhledávání potravy
5. Zábava – různé hračky nebo jiné zvíře ve stáji (např. kočka)
6. Pohodlí – vhodná podestýlka pro možnost lehání a válení se, výběh
7. Příjemná atmosféra – potichu zapnuté rádio po určitou dobu

Pokud je nutné umístit koně do boxu na delší dobu, například z důvodu zranění či rekonvalescence, O'BRIEN (2009) doporučuje zajistit koni společnost, na kterou celodenně uvidí. Pokud to není možné, lze použít akrylové nebo nerezové stájové zrcadlo. Důležitý je pravidelný příjem potravy, neustálý přístup k senu a zábavu zajistí hračky pro koně.

SCHMIDT (2013) podněcuje k přestavování zastaralých objektů stájí s nevyhovujícími rozměry a k tvorbě větších ploch pro chov koní. Boxové ustájení se společným výběhem by na sebe měly přímo navazovat kvůli usnadnění práce a koně ve stáji budou v kontaktu s těmi venku. Stáj s vnitřními individuálními boxy s malými okny lze přestavit na venkovní boxy s výběhem nebo na skupinové ustájení s výběhem probouráním zdí.

RŮŽIČKOVÁ (2015) ale uvádí případy, kdy není vhodné společné ustájení. Je to ve stáji, kde se koně často mění, kde není dostatek místa pro všechny, kde chybí přítomnost kompetentního člověka nebo tam, kde se nachází dekování a oholení koně a koně s poruchami chování.

V posledních letech zaznamenáváme nové trendy v ustájení, kde hlavními body jsou světlo, vzduch, pohyb a sociální kontakt. Na popularitě nabývá systém aktivního ustájení, kde si koně samí dělají čas mezi krměním, pohybem a odpočinkem dle své vůle. Tento systém nutí koně k pohybu, denně urazí 6-8 km (RŮŽIČKOVÁ, 2015).

Hlavním cílem bylo napodobení přirozených podmínek volné přírody, dalším důležitým bodem je neustálý přístup ke krmivu. Krmný automat dávkuje jádro každému koni individuálně dle dat načtených z čipu na krku koní. Při jedné návštěvě koni vypadne max. 5% z jeho celkové denní dávky, což jej motivuje se vracet a přijímat potravu postupně. Z celkových údajů lze rozpoznat možné zdravotní problémy koní (RŮŽIČKOVÁ, 2016).

FUKA (2016) zmiňuje důležitost návyku koní na tento systém. U mladších koní je proces zvyknutí si rychlejší než u starších. Nové koně jsou umísťováni do integračních boxů, kde jsou v kontaktu s koňmi v aktivním ustájení a po čase se k nim přidávají. Autor dále poukazuje na rozmanitost povrchů, kdy se v příkladném ustájení tohoto typu nalézají sláma, štěpka, gumové matrace, písek i zpevněná plocha, dále pak přirozené překážky z kmenů stromů nebo schody. Koně zde

nachodí 10 – 15 km za den.

Mezi největší klady aktivního ustájení patří zlepšení zdravotního stavu koní a dobrá kondice, psychická pohoda snižující vznik abnormálního chování, usnadnění práce chovatelů a zvýšení produktivity práce ošetřovatelů. Na 70 koní připadá průměrně 5 ošetřovatelů a cena tohoto ustájení je v Rakousku kolem 600 euro měsíčně (FUKA, 2016).

Německý zakladatel konceptu Hinrichs tvrdí, že kuživení je třeba 20 – 30 koní, největší fungující aktivní stáj má velikost 5000 m² a pojme 62 koní (RŮŽIČKOVÁ, 2015).

Ke zhodnocení prostředí aktivního ustájení slouží následující tabulka, kde je srovnání různých systémů chovu z hlediska 5 svobod welfare:

obr. č. 6: *Porovnání typů chovů (RŮŽIČKOVÁ, 2016)*

Systém	Aktivní ustájení	Pastevní ustájení	Boxové ustájení
Hlad a žízeň	Výborná péče	Dostačující péče	Dostačující péče
Tepelný komfort	Proměnlivý	Proměnlivý	Dobrý
Tělesný komfort	Aktivní pohyb	Dostačující	Horší
Tělesná kondice	Dostačující	Dostačující	Dostačující
Bolest	Dostačující	Dostačující	Dostačující
Stres	Záleží na okolnostech	Záleží na okolnostech	Záleží na okolnostech
Strach	Proměnlivé riziko	Proměnlivé riziko	Proměnlivé riziko
Přirozené chování	Neomezené	Neomezené	Omezené

2.4.2 Možnosti nápravy konkrétních zlovyků

K odstranění stereotypií se často používají neúčinné zábrany. Lepší je zvýšit dávky sena a umístit jej do sítě, pořídit koni hračky nebo zrcadlo. Pokusy ukázaly, že zvětšování zorného pole koně demontováním čelních, zadních i bočních stěn boxu snižuje výskyt stereotypie (TYKALOVÁ, 2004).

Klkání můžeme snížit používáním klkacích řemenů, odstraněním předmětů, o které se lze zapřít nebo je natřít páchnoucí či štípající hmotou. Operativní metoda má až 80% úspěšnost (PÍSECKÝ, 2011).

DURUTTYA (2004) v případě tkalcování uvádí metody omezení pohybu buď fixací hrudních končetin, nebo uvázání koně na co nejkratší délku. Lze také na ohlávku tkalcujícího koně zavěsit závaží, které se rozkmitá v jiném rytmu a koně irituje. Poukazuje však na neúčinnost těchto omezení.

K zabránění hodinaření má působit průhled do stájové uličky ve tvaru V na

boxu, ale pokusy bylo zjištěno, že někteří koně naopak začnou tkalcovat, protože mají hlavu jakoby sevřenou, což je stresové (RŮŽIČKOVÁ, 2015).

PAALMAN (2014) v případě požírání podestýlky radí ji vyměnit za jiný typ, při požírání dřeva a klkání s oporou tato místa natřít páchnoucí pastou. Pokud si kůň trhá pokrývku, nabízí prostředky k nápravě. Méně účinný je kožený chránič přichycený k ohlávce. Účinnější, ale krutou metodou je dřevěná mřížka umístěná na krku koně nebo dřevěná vyvazovací hůl vedoucí od ohlávky k řemenu příkrývky. Obě metody výrazně omezují pohyb koně a dochází k tunutí svalů. Autor doporučuje všechny okusované předměty natřít pastou Formular DC.

Pokud se vás kůň snaží kousnout, doporučuje ROBERTS (2005) nebít jej přes nos, kvůli nežádoucím projevům. Když vás kousne později a bude držet kůži mezi zuby, vzpomene si na bití a hrozí utržení kůže, může se také začít bát dotyků na hlavě. Kousajícího koně raději jakoby náhodou uhoďte do holeně, dívající se stále stejným směrem. Nezpůsobí to koni téměř žádnou bolest, ale kůň si pokus o kousnutí spojí s jinou částí těla.

2.4.3 Společník pro koně

RŮŽIČKOVÁ (2015) klade důraz na výběr souseda pro koně, protože nevhodný soused je stresujícím faktorem, který se může projevit agresivitou vůči lidem. Řešením je koně přemístit do jiného boxu.

Je-li nutné držet koně stranou od jeho druhů, je třeba tuto nepřítomnost nahradit jiným zvířetem (BARTOŠOVÁ, 2005).

Pokud není možné pořídit ke koni jako společníka poníka, postačí společnost kozy nebo ovce, která ve svém žaludku hubí parazity škodlivé koním. Z hlediska parazitů není vhodným společníkem osel, protože v nich sídlí parazité, vůči kterým nejsou koně odolní (HERMSEN, 2001).

RŮŽIČKOVÁ (2015) následovně hodnotí různá zvířata jako potenciální společníky ke koním:

Ovce – velmi vhodné, ovce spasou nedopasky po koňském trusu, přijímají obdobné druhy krmiv, raději volit bezrohá plemena kvůli bezpečnosti.

Drůbež – nevhodné obzvláště pro nervózní koně, koně je většinou ignorují, ale mohu se plést pod nohy, trusem znečišťují žlaby a napáječky.

Prasata – spíše nevhodné, koním může vadit chrochtání a zápach, nedoporučuje se je držet s koňmi na pastvině kvůli jejich potřebě rytí a hrabání dř. Prasata chovaná s koňmi nekrmit masem a kostmi z důvodu přenosu chorob.

Oslí – nevhodní hlavně k těžce krmitelným koním, nejsou stádová zvířata, hřebci oslů často chrání své teritorium proti koním a snaží se obskakovat klisny.

Kozy – vhodné, požírají zbytky krmiv i trávy po koních, lze vybrat bezrohé plemeno, problémem může být útěk z ohrad.

Krávy – vhodné spíše masná nebo kombi plemena, na pastvině se doplňují, skot má ke koním respekt.

Lamy – nevhodné, odlišné sociální chování, neakceptují tělesný kontakt, velké rozdíly řeči těla.

3 MATERIÁL A METODIKA

3.1 Výběr a charakteristika chovů, kde probíhalo pozorování

Pro účely výzkumu v předložené diplomové práci bylo vybráno 23 různých stájí, které jsou určeny písmeny abecedy A – V. Jejich stručná charakteristika bude uvedena níže, ale z důvodu zachování anonymity na přání většiny majitelů vybraných stájí nebo majitelů zde uvedených koní nebude zmíněna přesná poloha stáje ani její název. Pro lepší prokazatelnost výsledků a hledání možných souvislostí byly vybrány stáje s různými počty koní, různým typem ustájení a různou úrovní používaných technologií.

Stáj A – Tišnovsko - pastevní ustájení, v zimě, v noci či v případě potřeby boxové ustájení

- celkem 4 koně určeni k rekreačnímu ježdění, 3 koně projevují zlozvyk (2 majitele stáje, 1 soukromý)

Stáj B – Brno – pouze pastevní ustájení s přístřešky

- celkem 12 koní k rekreačnímu ježdění, žádný z koní neprojevuje zlozvyk

Stáj C – Tišnovsko – pastevní ustájení, v zimě na noc boxové ustájení

- celkem 7 koní k rekreačnímu ježdění a chovu, 3 koně se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj D – Vysočina, okolí Bystřice n. Pernštejnem – pastevní ustájení, na noc boxové

- celkem 8 koní k chovu a rekreaci, 4 koně se zlozvyky (1 majitele stáje, ostatní soukromí)

Stáj E – Vysočina, okolí Bystřice n. Pernštejnem – boxové ustájení, denní pobyt na pastvinách

- celkem 10 koní k rekreačnímu a hobby ježdění, 3 koně se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj F – Brno – venkov – boxové ustájení, denně pobyt ve výběhu

- celkem 12 koní rekreačních i do sportu, 2 koně se zlozvyky (koně soukromí)

Stáj G – Brno – venkov – pouze pastevní ustájení

- celkem 4 koně k rekreaci, 2 koně se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj H – Blanensko – boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu a/nebo na pastvinách

- celkem 15 koní k hobby ježdění, 4 koně se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj CH – Brno - boxové ustájení, občasný pobyt ve výběhu

- celkem 12 koní k rekreačnímu i závodnímu ježdění, 2 koně se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj I – Kroměřížsko – boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu a/nebo na pastvinách

- celkem 25 koní k hobby i závodnímu ježdění, i k chovu, 3 koně se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj J – Zlínsko - boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu a/nebo na pastvinách

- celkem 16 koní k rekreačnímu ježdění, 2 koně se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj K – Pardubicko, okolí Mor. Třebové - boxové ustájení, denní pobyt na pastvinách

- celkem 8 koní k rekreačnímu ježdění, 3 koně se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj L – Vysočina, Telčsko - boxové ustájení, denně pobyt ve výběhu

- celkem 20 koní k hobby a sportovnímu ježdění i chovu, 4 koně se zlozvyky (1 majitele stáje, ostatní soukromí)

obr. č. 7: *Kůň ze stáje L (vlastní fotografie)*

Stáj M – Vysočina, Třebíčsko - boxové ustájení, častý pobyt na pastvinách

- celkem 3 koně k rekreaci, 1 kůň se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj N – Pardubicko, Jevíčko - boxové ustájení, denní pobyt na pastvinách

- celkem 10 koní k hobby ježdění, 2 koně se zlozvyky (majitele stáje)

obr. č. 8: Kůň ze stáje N (vlastní fotografie)

Stáj O – Vysočina, Jihlavsko - boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu a/nebo na pastvinách

- celkem 7 koní k rekreaci i chovu, 3 koně se zlozvyky (1 kůň majitele stáje, ostatní soukromí)

Stáj P – Brno - pouze pastevní ustájení

- celkem 9 koní k rekreačnímu ježdění, 3 koně se zlozvyky (1 majitele stáje, ostatní soukromí)

Stáj Q – Vysočina, Jihlavsko - pastevní ustájení, v zimě, v noci či v případě potřeby boxové ustájení

- celkem 3 koně k rekreaci, žádný z koní neprojevuje zlozvyk

Stáj R – Brno - boxové ustájení, častý pobyt ve výběhu

- celkem 5 koní k rekreačnímu a hobby ježdění, 1 kůň se zlozvyky (majitele stáje)

Stáj S - Vysočina, Telčsko - boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu

- celkem 2 koně k rekreačnímu ježdění, 1 kůň se zlovykem (majitele stáje)

Stáj T – Vysočina, Třebíčsko - boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu

- celkem 5 koní k rekreaci, 2 koně se zlovyky (majitele stáje)

Stáj U – Vysočina, Třebíčsko - pouze pastevní ustájení

- celkem 2 koně k rekreaci a hobby sportu, 1 kůň se zlovyky (majitele stáje)

Stáj V – Vyškovsko - boxové ustájení, denní pobyt na pastvinách

- celkem 11 koní k hobby ježdění i do sportu, 1 kůň se zlovyky (majitele stáje)

3.2 Databáze sledovaných koní se stručnou charakteristikou

Celkem bylo pozorováno 210 koní, z nichž 50 koní projevovalo jeden nebo více zlovyků. Těchto 50 koní jsou klisny a valaši různého stáří, od 4 do 19 let, různých plemen. Koně jsou využíváni k různým účelům, závodním i rekreačním.

tab. č. 2: Databáze koní 1

Pohlaví	Věk	Plemeno	V nynějším ustájení
---------	-----	---------	---------------------

Stáj A	pastevní ustájení, v zimě boxové	celkem 4 koně
--------	----------------------------------	---------------

1. klisna	4 roky	Kříženec Americký klusák x Quarter Horse	2 roky
2. klisna	15 let	Americký klusák	8 let
3. klisna	15 let	Český teplokrevník	2 roky

Stáj B	pouze pastevní ustájení s přístřeškem	celkem 12 koní
--------	---------------------------------------	----------------

U žádného z koní nebyl pozorován projev zlovyku

Stáj C	pastevní ustájení, v zimě boxové	celkem 7 koní
--------	----------------------------------	---------------

1. klisna	17 let	Hucul	11 let
2. klisna	16 let	Kříženec Hucul x Arabský plnokrevník	8 let
3. klisna	19 let	Hucul	13 let

Stáj D	pastevní ustájení, na noc boxové	celkem 8 koní
---------------	---	----------------------

1. klisna	9 let	Hucul	7 let
2. valach	10 let	Kříženec pony	1 rok
3. valach	16 let	Český Teplokrevník	4 roky
4. klisna	13 let	Kříženec Hucul x Pony	4 roky

Stáj E	boxové ustájení, denní pobyt na pastvinách	celkem 10 koní
---------------	---	-----------------------

1. klisna	9 let	Welsh Part Bred	5 let
2. valach	14 let	Anglický plnokrevník	4 roky
3. valach	16 let	Český teplokrevník	2 roky

Stáj F	boxové ustájení, denně pobyt ve výběhu	celkem 12 koní
---------------	---	-----------------------

1. valach	7 let	Český teplokrevník	2 roky
2. valach	8 let	Achaltekinský kůň	3 roky

Stáj G	pastevní ustájení	celkem 4 koně
---------------	--------------------------	----------------------

1. valach	15 let	Kříženec ČT x Arabský kůň	6 let
2. valach	12 let	Kříženec pony	3 roky

Stáj H	boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu a/nebo na pastvinách	celkem 15 koní
---------------	--	-----------------------

1. klisna	16 let	Český teplokrevník	5 let
2. klisna	17 let	Anglický plnokrevník	6 let
3. klisna	15 let	Český teplokrevník	9 let
4. valach	18 let	Anglický plnokrevník	10 let

Stáj CH	boxové ustájení, občasný pobyt ve výběhu	celkem 12 koní
----------------	---	-----------------------

1. valach	16 let	Kříženec pony	8 let
2. valach	14 let	Český teplokrevník	5 let

Stáj I	boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu a/nebo na pastvinách	celkem 25 koní
---------------	--	-----------------------

1. valach	16 let	Český teplokrevník	6 let
2. valach	15 let	Český teplokrevník	3 roky
3. valach	18 let	Český teplokrevník	8 let

Stáj J	boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu a/nebo na pastvinách	celkem 16 koní
---------------	--	-----------------------

1. valach	13 let	Hucul	6 let
2. klisna	8 let	Hafling	3 roky

Stáj K	boxové ustájení, denní pobyt na pastvinách	celkem 8 koní
---------------	---	----------------------

1. klisna	17 let	Kříženec pony	7 let
2. klisna	12 let	Český teplokrevník	5 let
3. valach	15 let	Český teplokrevník	6 let

Stáj L	boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu	celkem 20 koní
---------------	---	-----------------------

1. klisna	12 let	Starokladrubský kůň	3 roky
2. valach	9 let	Český teplokrevník	2 roky
3. valach	13 let	Český teplokrevník	2 roky
4. valach	9 let	Český teplokrevník	1 rok

Většina z celkového počtu koní má okopané dřevěné ohrazení boxu.

Stáj M	boxové ustájení, častý pobyt na pastvinách	celkem 3 koně
---------------	---	----------------------

1. klisna	14 let	Český teplokrevník	6 let
-----------	--------	--------------------	-------

Stáj N	boxové ustájení, denní pobyt na pastvinách	celkem 10 koní
---------------	---	-----------------------

1. klisna	9 let	Kříženec ČT x Starokladrubský kůň	6 let
2. valach	15 let	Český teplokrevník	9 let

Stáj O	boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu a/nebo na pastvinách	celkem 7 koní
---------------	--	----------------------

1. valach	9 let	Kříženec Hucul x Český teplokrevník	4 roky
2. klisna	17 let	Český teplokrevník	8 let
3. klisna	15 let	Český teplokrevník	5 let

Stáj P	pouze pastevní ustájení	celkem 9 koní
---------------	--------------------------------	----------------------

1. klisna	15 let	Anglický plnokrevník	6 let
2. valach	18 let	Kříženec Teplokrevníka x Chladnokrevník	4 roky
3. valach	6 let	Český teplokrevník	3 roky

Stáj Q	pastevní ustájení, v zimě v noci boxové	celkem 3 koně
---------------	--	----------------------

U žádného z koní nebyl pozorován projev zlovyku

Stáj R	boxové ustájení, častý pobyt ve výběhu	celkem 5 koní
---------------	---	----------------------

1. valach	13 let	Český teplokrevník	2 roky
-----------	--------	--------------------	--------

Stáj S	boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu	celkem 2 koně
---------------	---	----------------------

1. valach	12 let	Anglický plnokrevník	4 roky
-----------	--------	----------------------	--------

Stáj T	boxové ustájení, denní pobyt ve výběhu	celkem 5 koní
---------------	---	----------------------

1. klisna	7 let	Český teplokrevník	4 roky
2. klisna	6 let	Fríský kůň	2 roky

Stáj U	pastevní ustájení	celkem 2 koně
1. valach	4 roky Irský cob	4 roky

Stáj V	boxové ustájení, denní pobyt na pastvinách	celkem 11 koní
1. valach	11 let Kříženec pony	3 roky

tab. č. 3: *Databáze koní 2*

Pohlaví	Charakteristika koně	Zlozvyk
----------------	-----------------------------	----------------

Stáj A

1. klisna	Složitá, nevyzpytatelná	Kousání, „šklebení“, okusování ohrazení boxu
2. klisna	Temperamentní, nervózní	Klapání pyskem při ježdění, „šklebení“
3. klisna	Sangvinik	Hrabání

Stáj B

Koně bez zlozvyku

Stáj C

1. klisna	Tvrdohlavá, líná	Kousání, okusování ohrazení boxu
2. klisna	Sangvinik	Vyhazování, okusování ohrazení boxu
3. klisna	Zákeřná, nevyzpytatelná	Kousání, okusování ohrazení boxu

Většina z celkového počtu koní okusuje dřevěné ohrazení boxu

Stáj D

1. klisna	Temperamentní, dominantní	Kousání, vyhazování, vzpurnost
2. valach	Temperamentní, zákeřný	Kousání
3. valach	Klidný, velmi chytrý	Tkalcování
4. klisna	Klidná, nevyzpytatelná	Kousání

Stáj E

1. klisna	Temperamentní	Kousání, neochota zvedat pánevní končetiny, kopání
2. valach	Temperamentní, spolehlivý	Klkání
3. valach	Klidný	Vyhazování

Většina z celkového počtu koní okusuje dřevěné ohrazení boxu

Stáj F

1. valach	Nevyzpytatelný	Kousání, vzpurnost
2. valach	Temperamentní	Klkání

Stáj G

1. valach	Klidný, flegmatický	Couvání
2. valach	Temperamentní	Vyhazování

Stáj H

1. klisna	Klidná	Vzdor vůči jezdcí, útek při nasedání, vyhazování
2. klisna	Temperamentní, cholerická	Kousání
3. klisna	Složitá, nevyzpytatelná	Kousání
4. valach	Klidný	Klkání

Stáj CH

1. valach	Tvrdohlavý	Kousání
2. valach	Pracovitý, nevyzpytatelný	Klkání

Stáj I

1. valach	Nevyzpytatelný	Vyhazování
2. valach	Složitý, temperamentní	Kousání, kopání
3. valach	Klidný, flegmatický	Klkání

Stáj J

1. valach	Líný, tvrdohlavý	Kousání, okusování ohrazení boxu
2. klisna	Pracovitá, klidná	Kousání

Stáj K

1. klisna	Temperamentní	Kousání, útky pod jezdcem
2. klisna	Sangvinik	Vzpurnost
3. valach	Složitý, líný	Kopání, vyhazování po biči

Stáj L

1. klisna	Sangvinik	Kousání
2. valach	Pracovitý, klidný	Kálení na stěny boxu
3. valach	Klidný, mírný	Tkalcování
4. valach	Temperamentní, nervózní	Kousání

Většina z celkového počtu koní má okopané dřevěné ohrazení boxu.

Stáj M

1. klisna Dominantní, nevyzpytatelná Vzpurnost, couvání, vyhazování

Stáj N

1. klisna Klidná, pracovitá Klkání
2. valach Líný, tvrdohlavý Kousání

Stáj O

1. valach Nevyzpytatelný Vzpurnost, vyhazování
2. klisna Klidná, líná Výhružná mimika, „šklebení“
3. klisna Pracovitá, klidná Kousání

Stáj P

1. klisna Nervózní, nedůvěřivá Vzpurnost, útky pod jezdcem
2. valach Nevyzpytatelný, líný Vyhazování
3. valach Temperamentní Neochota k manipulaci, kousání

Stáj Q

Koně bez zlovyku

Stáj R

1. valach Pracovitý Kousání

Stáj S

1. valach Temperamentní, pracovitý Útek pod jezdcem, „šklebení“

Stáj T

1. klisna Temper., nevyzpytatelná Vyhazování
2. klisna Složitá, dominantní Kousání

Stáj U

1. valach Nevyzpytatelný, temper. Kousání

Stáj V

1. valach Pracovitý, temperamentní Kousání

3.3 Postup výzkumu

Pozorování bylo hlavní metodou výzkumu, probíhalo po dobu 1 roku v pravidelných intervalech a různých denních dobách. Pomocnou metodou bylo dotazování se majitelů stájí i jednotlivých koní či jejich jezdců. Vše bylo

zaznamenáno písemně a poté zpracováno počítačovou technikou do tabulek a grafů, dalším výstupem je procentuální vyjádření. Výsledky byly porovnány vzájemně i s obecnými teoriemi, vyhodnoceny a následně na jejich základě byla vyslovena doporučení pro majitele chovů i koní.

4 VÝSLEDKY A DISKUSE

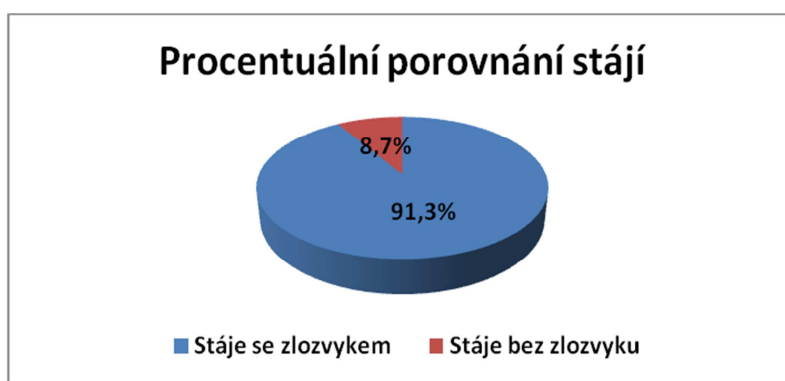
4.1 Vyhodnocení výskytu zlozvyků a jejich rozdělení

4.1.1 Porovnání stájí s výskytem zlozvyku a bez výskytu zlozvyku

tab. č. 4: *Porovnání stájí*

Celkem stájí	23	100%
Stáje se zlozvykem	21	91,3%
Stáje bez zlozvyku	2	8,7%

graf č. 1: *Procentuální porovnání stájí*

4.1.2 Porovnání koní se zlozvykem a bez zlozvyku

tab. č. 5: *Porovnání koní*

Celkem koní	210	100%
Koně bez zlozvyku	160	76,2%
Koně se zlozvykem	50	23,8%

graf č. 2: *Procentuální porovnání koní*

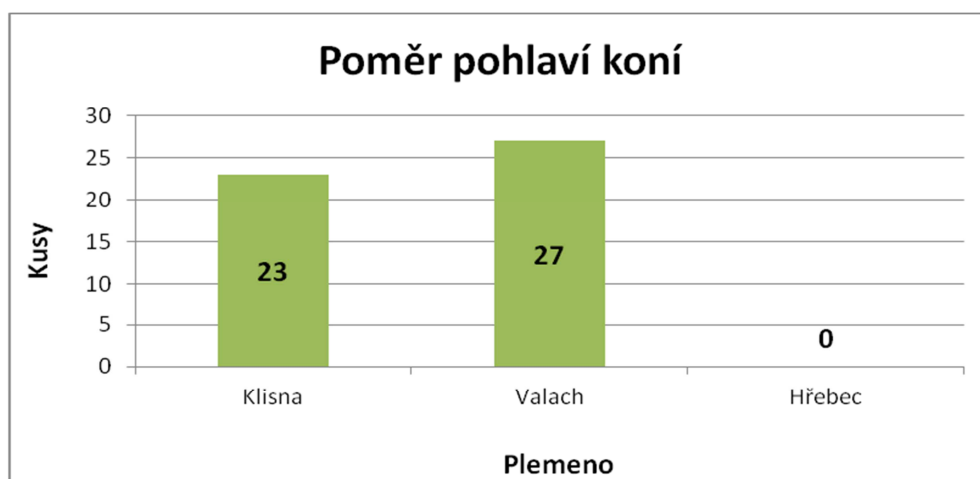

4.1.3 Poměr pohlaví koní

tab. č. 6: *Pohlaví koní*

Pohlaví	Počet (ks)
Klisna	23
Valach	27
Hřebec	0

graf č. 3: *Porovnání pohlaví koní*

Jelikož sledované stáje byly zaměřeny na převážné využití koní v rekreačním ježdění a hobby sportu, mnoho hřebců zde ustájeno nebylo. Avšak hřebci, kteří zde ustájeni byli, neprojevovali žádný zlovyk.

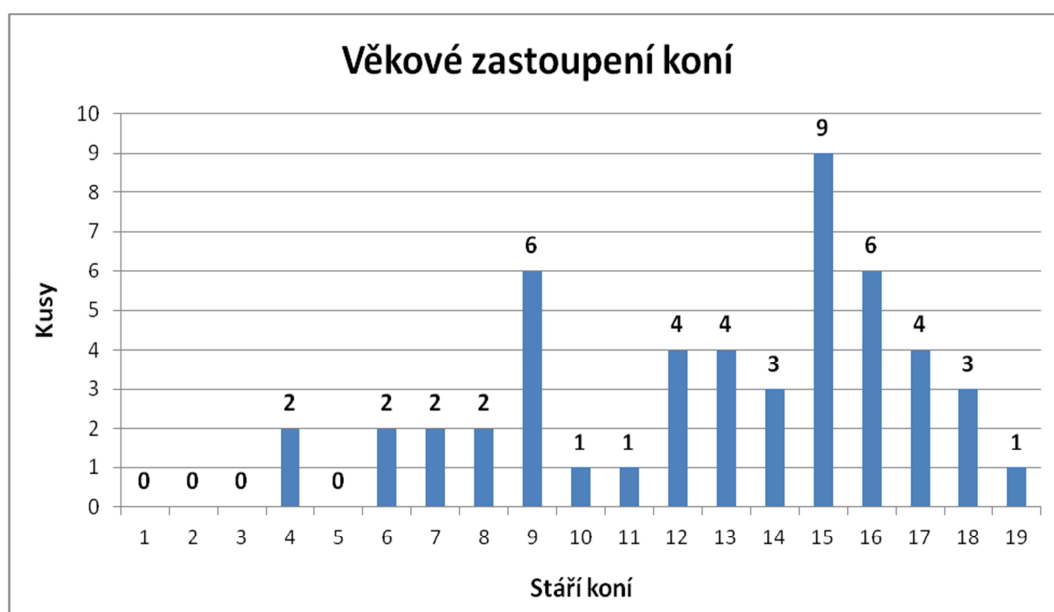
4.1.4 Věkové složení zkoumaných koní

tab. č. 7: *Věk koní*

Věk (roky)	Počet (ks)
1	0
2	0
3	0
4	2
5	0
6	2
7	2
8	2
9	6

10	1
11	1
12	4
13	4
14	3
15	9
16	6
17	4
18	3
19	1

graf č. 4: Porovnání věku koní

Věkové složení koní rovněž kopíruje zaměření stájí spíše na rekreační ježdění a hobby sport, kdy jsou mladí koně zde narození umístěni buď na hřibárnách, nebo v nějakém výcvikovém středisku. U takto mladých koní není obvyklý žádný projev stereotypie, jak bývá uváděno v odborné literatuře. Koně starší devatenácti let byli v těchto vybraných stájích přítomni rovněž, ale u žádného nebyl zaznamenán projev stereotypního chování.

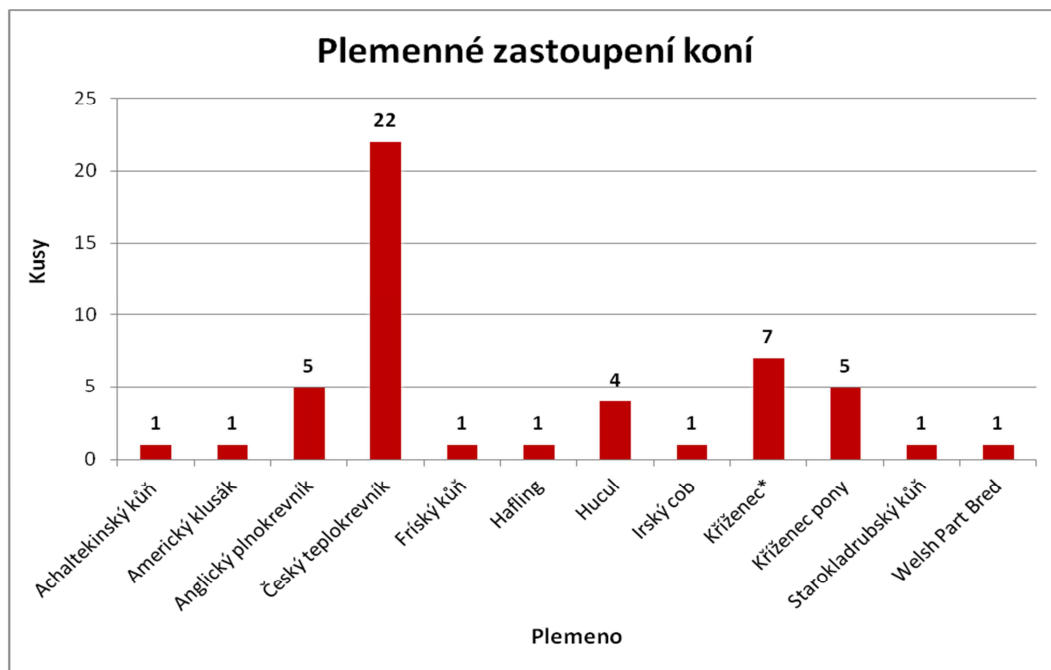
4.1.5 Plemenné zastoupení koní

tab. č. 8: *Plemena koní*

Plemeno	Počet (ks)
Achaltekinský kůň	1
Americký klusák	1
Anglický plnokrevník	5
Český teplokrevník	22
Fríský kůň	1
Hafling	1
Hucul	4
Irský cob	1
Kříženec*	7
Kříženec pony	5
Starokladrubský kůň	1
Welsh Part Bred	1

Kříženec*	Počet (ks)
Kříženec Americký klusák x Quarter Horse	1
Kříženec Hucul x Arabský plnokrevník	1
Kříženec Hucul x Pony	1
Kříženec Český teplokrevník x Arabský kůň	1
Kříženec Český teplokrevník x Starokladrubský kůň	1
Kříženec Hucul x Český teplokrevník	1
Kříženec Teplokrevníka x Chladnokrevník	1

graf č. 5: Porovnání plemen koní

Plemenné zastoupení nebudí svými výsledky žádné překvapení, nejčastěji je zastoupen Český teplokrevník, který je i nejpočetněji zastoupeným plemenem v celé republice. V dnešní době stále se zvyšujícím trendem je chov kříženců různých plemen teplokrevníků, plnokrevníků, chladnokrevníků i pony. Proto i v tomto výzkumu je těchto jedinců vyšší podíl. Dále následují plemena pony, kde se také setkáváme s kříženci, často shovívavě popsanými jako Český sportovní pony. Možným vysvětlením pro zmíněné počty Huculů a Anglických plnokrevníků je, že některé sledované stáje se specializují na chov těchto plemen. Počty ostatních plemen koní jsou velmi nízké a jejich zástupci zpravidla představovali výjimky ve sledovaných stájích.

4.1.6 Zastoupení zlovyků u zkoumaných koní

tab. č. 9: Zlovyky koní

Zlovyk	Počet (ks)
Couvání	2
Hrabání	1
Kálení	1
Klapání pyskem	1

Klkání	6
Kopání	4
Kousání	24
Neochota k manipulaci	1
Neochota zvedat pánevní končetiny	1
Okusování boxu, úvaziště, vazáku	5
Šklebení	4
Tkalcování	2
Útěk pod jezdcem	3
Útěk při nasedání	1
Vyhazování	10
Vyhazování po biči	1
Vzdor vůči jezdcí	1
Vzurnost	6

graf č. 6: Porovnání zlovyků

Je překvapivým zjištěním, kolik koní kouše či vyhazuje. Naproti tomu klkání, které je považováno za jeden z nejrozšířenějších zlovyků není tak časté a tkalcování (hodinaření) je zastoupeno téměř mizivě.

4.1.7 Pozorované zlovyky a jejich možné vysvětlení u zkoumaných jedinců

Stáj A – 1. Klisna je čtyřletá a nemá dostatečný respekt k lidem, pracuje málo a nárazově, čímž si lze vysvětlit její zlovyky - kousání, „šklebení“, okusování ohrazení boxu. 2. Klisna je velmi nervózní povahy, což má pravděpodobně vliv na klapání pyskem při práci ze sedla a nevyhledává kontakt s lidmi, je odtažitá, šklebí se. 3. Klisna projevuje svoji netrpělivost hrabáním končetinami, např. při čištění, sedlání, má-li stát uvázaná apod.

Stáj C – U většiny koní pozorujeme okusování ohrazení boxu, což je překvapivé neboť koně tráví v boxech velmi málo času. Všechny 3 pozorované klisny jsou plemene Hucul, což má možná vliv (jsou velmi při chuti), avšak jsou také složitých povah, občas s nedostatkem respektu k lidem a jedna klisna byla u předchozího majitele bita při úvazu na řetězu u stromu, tudíž jejich chování odráží i tyto smutné skutečnosti.

Stáj D – Zde je v převaze nešvar kousání, který si u první klisny vysvětlujeme dřívější špatnou zkušeností (útočí zejména na muže), u ostatních koní převažuje nedostatek respektu k lidem a tkalcující valach si svůj zlovyk zřejmě odnesl z dob svého pobytu v závodní stáji, kde pobýval pouze v boxu nebo na tréninku pod jezdcí.

Stáj E – Nejzajímavějším koněm pro mě byla klisna Welsh Part Bred, která absolutně odmítala zvedat pánevní končetiny, ba si na ně nenechala ani sahat bez kopání, mimoto ještě kousala. Strouhání kopyt probíhalo pomocí fixace jedné ze zadních končetin a za pomoci 3 dospělých mužů, kteří klisnu doslova natlačili ke stěně boxu. Důvodem pro chování tohoto nešťastného koně je předchozí velmi špatná zkušenost, ale podrobnější informace bohužel nemám. Ovšem musím konstatovat, že pro jezdce je to kůň k nezaplacení, rychlý, obratný, poslušný a velmi skokově nadaný. Na rozdíl od valacha ČT ze stejné stáje, který často a nečekaně pod jezdce vyhazuje, příčiny nejsou jasné. Klkající valach plnokrevníka s tímto zlovykem již přišel z dřívějšího působiště.

Stáj F – Kolem valacha plemene ČT se denně pohybuje dost lidí, střídají se na něm jezdci, a proto se domníváme, že svoji nelibost projevuje vzpurností a občasným kousnutím. Achaltekinský valach je naopak využíván velmi sporadicky, hodně času tráví v boxu, což se zřejmě projevuje klkáním.

Stáj G – První valach je velmi klidný, až líný a svoji nechuť k práci a pohybu pod jezdcem dává najevo couváním, naopak druhý kříženec pony je velmi temperamentní a domníváme se, že právě vyhazováním si svou energii vybíjí a také prověřuje svého jezdce.

Stáj H – Tady jsem se setkala s druhou klisnou, kterou považuji přímo za ukaz něčeho velmi nestandardního. 16ti letá klisna ČT, která na sebe nenechá nasednout jezdce, protože reaguje panickým útekem. Pakliže pomocníci klisnu udrží a jezdec se posadí, následuje neuvěřitelná přehlídka skoků, vyhazování, prudkých vyrážení a následných zastavení, dokud jezdec sedlo neopustí. Jak mi bylo sděleno, nasedlat se klisna nechá bez potíží a na běžné ošetřování je naprosto bezproblémová, chodí k ní malé děti, kteří ji mohou čistit, sedlat, uzdit apod. v rámci jezdeckého klubu a dává hříbata. S tímto etologickým problémem sem již klisna přišla a kvůli její neprodejnosti zde zřejmě zůstane. Další 2 pozorované klisny fungují rovněž v rámci JK, jejich zlozvykem je kousání, kterým dle mého názoru trpí kvůli častému střídání jezdců, neodbornému zacházení a častému pobytu v boxu. Plnokrevný valach dříve běhal dostihy nižších kategorií, poté závodně parkur a nyní je již na odpočinku, nudí se a bohužel klká.

Stáj CH – Kříženec pony je typickým zástupcem nudících se koní, kteří stojí celé dny v boxu, dříve dokonce na úvazu a kouše. Valach ČT není pro svoji složitou povahu právě oblíbeným koněm k ježdění, proto opravdu většinu dne tráví v boxu, naučil se klkat. Jinak je to kůň ale pracovitý, když má „den“ a dobrého jezdce, je radost je pozorovat.

Stáj I – V tomto velkém jezdeckém centru se setkáváme s různými typy koní a jejich problémy. Někteří méně využívaní koně tráví více času v boxech, zde máme zástupce valacha ČT, který klká. Pak je tu jiný teplokrevný valach, který nemá k práci často chuť, a proto vyhazuje a posledním a nejzajímavějším koněm je valach, který díky předchozím špatným zkušenostem kouše i kope a navíc má velmi složitou povahu, kvůli čemuž nevyjde s většinou lidí.

Stáj J – Oba pozorovaní koně jsou využíváni k výuce dětí a na jezdeckých táborech, ale jsou náladoví. Huculský valach kromě okusování ohrazení boxu sem tam kousne (nebo hrozí) i po člověku, stejně jako haflingerská klisna, která má respekt ke své majitelce, ale ne už takový k dětem. Domnívám se, že oba koně

jsou znudění a tráví hodně času v boxech, protože pro pobyt na pastvinách jsou upřednostněni jiní koně ve stáji.

Stáj K – Všichni pozorovaní koně jsou využíváni k hobby sportu svým majitelem a na dětské jezdecké tábory často pod začátečníky, čemuž vzhledem k jejich chování nerozumím. Klisna pony vyhrožuje dětem kousnutím (dospělým ne), ale hlavně pod jezdcem najednou začne utíkat až prchat, a to i na jízdárně, má-li prostor. Klisna ČT často projevuje svoji neochotu k práci různými typy vzpurnosti, ale zkušenější jezdec si s ní poradí. Kdežto s valachem je to obtížné, jeho zlovykem je kopání, a vzhledem k jeho lenosti je třeba jej motivovat bičíkem, po kterém ale kope, takže práce s ním je občas velmi složitá.

Stáj L – Klisna Starokladrubského koně je školním koněm a často kouše, myslím si, že je to kvůli střídání jezdců a neprofesionálnímu zacházení, protože ke své ošetřovatelce se chová příjemně. Pro mě velmi atypickým zlovykem je kálení na stěny boxu, které pozorovaný valach činil velmi promyšleně a díky tomu se netěší velké oblibě stájníka. Kůň s tímto zlovykem již přišel z dřívějšího ustájení a je otázkou, jak dlouho zůstane ve stávajícím ustájení. Dalšími dvěma pozorovanými zlovyky u teplokrevných valachů je opět kousání a tkalcování, které vznikly nedostatkem práce a častým pobytem v boxu.

Stáj M – Pozorovaná klisna je dominantní a nevyzpytatelná, někdy líná, každopádně tvrdohlavá a chce se prosadit. Vůdkyně stáda. Proto nepřekvapí její zlovyky – vzpurnost, vyhazování pod jezdcem a couvání když nechce pracovat.

Stáj N – Klisna i valach zde pozorovaní jsou využíváni k rekreačnímu ježdění a jako školní koně, opět často zavření v boxech a vystavení mnoha různým jezdcům z čehož pramení i jejich zlovyky – klkání a kousání.

Stáj O – Patnáctiletá kousající klisna si svůj zlovyk odnesla po předchozí špatné zkušenosti, druhá sedmnáctiletá klisna nevyhledává kontakt s lidmi a je spíše odtažitá, tím si vysvětlujeme její výhružnou mimiku. Valach byl pozdě obsednut a jeho jezdkyně nepatří mezi zkušené, takže se domníváme, že valach rád jezdce prověřuje, snaží se prosadit anebo se mu i často nechce pracovat, je totiž vzpurný a pod jezdcem vyhazuje.

Stáj P – Klisna A1/1 má zlovyky typicky odrážející její nervózní povahu – je vzpurná, není možné ji lehce ošetřovat (pouze její majitelka) a také

utká pod jezdcem, což bylo časté zejména v dřívějších dobách, po ukončení její dostihové kariéry. S mladým valachem plemene ČT se manipuluje velmi málo a neodborně, moc nepracuje, proto není k práci příliš ochotný a nemá dostatečný respekt k lidem. Naopak osmnáctiletý křížený valach pracuje vcelku často přiměřeně svému věku. Je to však zkušený kůň, který si také bohužel zažil své a proto je někdy neochotný, hůře voditelný a pod jezdcem občas vyhazuje.

Stáj R – Pozorovaný valach byl zakoupen pro rekreační jízdu a výuku klientů, pod sedlem je velmi poslušný a pracovitý, ale jeho problémem je kousání při manipulaci s ním, zejména při čištění, sedlání apod., proto je otázkou času, kdy bude nabídnut k prodeji. Nedoověděla jsem se žádný důvod jeho chování, při koupi o tom bylo taktně pomlčeno.

Stáj S – Jeden ze 2 koní, které má majitelka doma, není příliš přátelský k lidem, a jeho plemenná příslušnost ho předurčuje k rychlému cvalu, čehož bohužel využívá i při běžném rekreačním provozu. Kůň byl s těmito problémy již zakoupen.

Stáj T – Další z několika stájí, kdy mají majitelé své koně doma a ačkoli je jim věnována často větší pozornost a péče než koním ve velkých nájemních stájích, mají také zlovyky. Fríská klisna dovezená ze Slovenska je velmi dominantní, kouše, práce s ní bývá obtížná, ale majitel zde upřednostnil vzhled před charakterem a povahou. Druhá klisna ČT je temperamentní, má hodně energie, které se podle našeho názoru zbavuje vyhazováním.

Stáj U – Mladý Irish cob tráví celé dny na pastvině, málo se s ním pracuje, a proto je bujný a nevyzpytatelný, nemá vztah k lidem, ty odhání kousáním.

Stáj V – V poslední stáji jsem se setkala s poníkem, který funguje jako hlídač stájí. Je velmi kousavý, je třeba být opravdu ostražitý. Pod sedlem je ale velmi pracovitý, proto si jej majitel i s jeho zlovykem pořídil.

Ve stájích B a Q se u žádného z koní zlovyk nevyskytoval.

4.2 Zjišťování souvislostí mezi výskytem stereotypního chování a stájovou technologií

Ve stájích B a Q se u žádného z koní zlozvyk nevyskytoval, v obou stájích jsou koně chováni pastevně, a je s nimi pracováno pravidelně ze země i pod sedlem, což by mohlo vysvětlovat nepřítomnost zlozvyků.

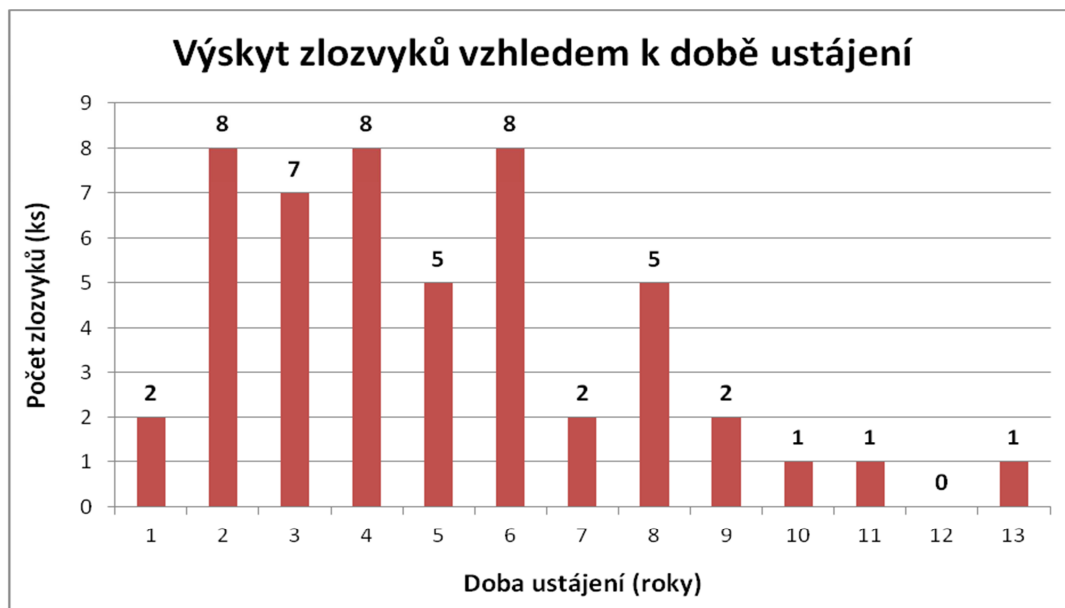
4.2.1 Zjišťování souvislostí mezi výskytem stereotypního chování a dobou pobytu ve stávajícím ustájení

Doba pobytu ve stávajícím ustájení, kde probíhalo pozorování je zaokrouhlena na celé roky a je v rozsahu od 1 roku do 13 let pobytu, s výjimkou dvanáctého roku pobytu. Tato doba pobytu nebyla zjištěna u žádného z pozorovaných koní.

tab. č. 10: Porovnání doby ustájení a stereotypních koní

Doba ustájení (roky)	Počet koní se zlozvyky (ks)	%
1	2	4
2	8	16
3	7	14
4	8	16
5	5	10
6	8	16
7	2	4
8	5	10
9	2	4
10	1	2
11	1	2
12	0	0
13	1	2
celkem	50	100

graf č. 7: Porovnání zlozvyků k době ustájení

Z uvedených dat vyplývá, že se nejvíce zlozvyků vyskytuje u koní, kteří pobývají ve stávajícím ustájení od 2 do 8 let, naopak koně pobývající na stejném místě 9 a více let zlozvyky téměř netrpí.

Domnívám se, že vliv na tuto skutečnost má zvyk na ustájení, který se prodlužuje s dobou pobytu a zároveň snižuje výskyt zlozvyků, i když je otázkou, zda zlozvyky časem „vymizí“. Velký vliv na projev zlozvyků má i způsob předchozího ustájení ve srovnání se současným typem ustájení. Pakliže byl kůň dříve ustájen pouze pastevně, ale nyní tráví převážnou část života v boxu, je zde velké riziko vzniku zlozvyků. Pokud byl kůň dříve vystaven nevhodným podmínkám chovu a nyní jsou tyto podmínky v souladu s welfare, dá se očekávat, že si zlozvyky přenesou i sem, ale můžeme počítat s jejich nižší intenzitou. U většiny koní bohužel nebylo možné zjistit, v jakých podmínkách žili dříve, ale pokud dřívější ustájení nebylo shodné se stávajícím, uplatňovala se v praxi moje domněnka.

4.2.2. Zjišťování souvislostí mezi výskytem stereotypního chování a věkem koní

U ročků, dvouletků a koní tříletých a pětiletých nebyla zjištěna přítomnost zlozvyku a dále nebyly pozorovány zlozvyky u koní starších devatenácti let.

tab. č. 11: Porovnání věku stereotypních koní

Věk koní	Počet koní se zlozvyky (ks)	%
4	2	4
6	2	4
7	2	4
8	2	4
9	6	12
10	1	2
11	1	2
12	4	8
13	4	8
14	3	6
15	9	18
16	6	12
17	4	8
18	3	6
19	1	2
celkem	50	100

graf č. 8: Porovnání zlozvyků k věku koní

Nebyla zjištěna přímá úměra mezi výskytem zlozvyků a stoupajícím věkem koní, ale je pravdou, že po ukončení fyzické (tělesné) dospělosti je nárůst

výskytu zlozvyků silnější a pak postupně klesá s pokračujícím stárnutím koní.

4.2.3 Zjišťování souvislostí mezi výskytem stereotypního chování a způsobem chovu

Pro zajištění maximální objektivnosti výzkumu byly vybrány stáje s různým typem ustájení tak, aby byla zastoupena většina typů běžně používaných v České republice. Do výzkumu nebyly zahrnuty stáje s vazným ustájením, ale někteří sledovaní koně ve svém mladším věku tímto způsobem ustájení byli.

tab. č. 12: Porovnání způsobu chovu a stereotypních koní

Typ ustájení	Zastoupené stáje	Celkem koní (ks)	Počet koní se zlozvyky	% zlozvyků
Pastevní	B, G, P, U	27	6	22
Box na noc	D	8	4	50
Box v zimě	A, C, Q	14	6	43
Box, denně pastviny	E, K, M, N, V	42	10	23
Box, denně výběhy	F, L, S, T	39	9	23
Box + pastvina/výběh	H, I, J, O	63	12	19
Pouze boxové	CH, R	18	3	17

Největší procento zlozvyků bylo zaznamenáno v typu ustájení, kdy koně tráví většinu dne venku na pastvinách a do boxu jsou zavíráni pouze na noc nebo v zimě (taktéž většinou na noc). Osobně se domnívám, že důvodem může být zvyk koní pobývat venku a o to silnější frustraci mu způsobí nečekaný pobyt v boxu. Při svém pozorování jsem se ale setkala s koňmi, kteří naopak v podvečer/večer stáli u východu z pastvin a dožadovali se vstupu do stáje. Toto chování ale může být spojeno se zkušenostmi, kdy je po příchodu do boxu čeká krmivo.

Naopak nejmenší procentuální podíl výskytu stereotypie na počet koní je zcela překvapivě ve stájích, kde koně tráví v boxech naprostou většinu doby anebo občasně pobývají ve výběhu či na pastvinách. Procentuální výskyt zlozvyků u pastevního chovu je pouze nepatrně vyšší, což podporuje obecně

známou teorii, že je koním přirozený pobyt venku. Výzkum neprokázal rozdíl, zda koně denně pobývají na pastvinách nebo ve výběhu, zastoupení zlovyků je totožné.

4.3 Doporučení majitelům vybraných chovů

Obecně se všem majitelům ustájení doporučuje nechávat koně na pastvinách v režimu 24/7 nebo vybudovat moderní zařízení pro chov koní po vzoru paddock paradise nebo aktivního ustájení, ale ne každý chovatel má takové možnosti.

Při udílení rad majitelům pozorovaných chovů postupuji dle možných vysvětlení příčin zlovyků. Ovlivňující složkou je v mnoha případech temperament koně – pokud je vliv u klisen v závislosti na estrálním cyklu nebo je zlovyk dán typem koně (např. choleric, netrpělivost), je velmi nepravděpodobné, že na výskytu zlovyku mnoho změníme. Stejně tak nelze eliminovat zlovyky, pramenící z dřívější špatné zkušenosti nebo týrání. Osobně se domnívám, že s těmito koňmi je třeba opatrně, ale důrazně pracovat, vyvarovat se spouštěcích vlivů.

Pokud je příčinou nedostatek respektu nebo neochota k práci, jednoznačně zde selhal lidský faktor. Tyto skupiny koní potřebují pravidelnou, rozmanitou, ale důslednou práci pod odborným vedením, velkou motivaci a pochvaly za správné provedení více, než jiné skupiny koní. Za velmi přínosné považují střídání práce ve volnosti, ze země a pod sedlem, popř. v zápřeži.

Když zmíníme zlovyky, které koně realizují ve stáji, je hlavním spouštěčem nuda, kterou trpí v určitých chvílích snad všichni jedinci. Zde je zásadní, aby koně nebyli vzájemně izolovaní, sluchově ani zrakově, měli možnost sledovat okolní dění, pravidelně dostatečně pracovali, měli možnost pobytu na pastvinách po co nejdelší čas. Do boxu můžeme pořídit hračku pro zpestření dne, seno umístit do sítě apod.

Koním ve stájích C, E, F, H, CH, I, J, L, N, R a V bych ráda dopřála více času k pobytu na pastvinách/výběžích. Přestože mají koně možnost tohoto pobytu denně, zpravidla se nikdy nejedná o čas delší než 5 hodin, což při 24 hodinovém dni je velmi málo. Někteří koně pobývají venku obden nebo dokonce po 2 dnech.

Důvodem není jen nedostatečná kapacita, ale bohužel i lenost chovatelů/ošetřovatelů, pocit majitele, že kůň v nepříznivém počasí nesmí ven a další neomluvitelné pohnutky.

Koně ve stájích A, D, G, K, M, O, P, S, T a U by dle mého názoru měli častěji/pravidelně pracovat, velká část zlovyků zde pramení z jejího nedostatku. Důležité je zmínit, že s koňmi by měl alespoň občas pracovat člověk odborně způsobilý na určité úrovni, protože často s koňmi do kontaktu přichází děti, začátečníci, členové jezdeckých oddílů, rekreační jezdci neznalí práce na jízdárně či ze země apod.

Stáji B a Q není třeba doporučení, zlovyky zde nebyly zaznamenány.

5 ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo určit, jaký vliv má ustájení koní na projevy zlovyků a jakými způsoby je možné dané zlovyky sledovat. Dle dosažených výsledků pozorování je nutno říci, že způsob ustájení má velký vliv na projevy stereotypie u koní. Ale není vlivem rozhodujícím a spolupůsobí s minulostí koně, jeho temperamentem, jeho pracovním vytížením a s ostatními složkami. Je velmi zarážející, kolik majitelů koní nebo ustájovacích prostor nepřipouští, že se u jejich koně nebo v jejich stáji zlovyky projevují. V mnoha případech lze přítomnost zlovyků zaznamenat pouhým pohledem nebo sluchem. Pro identifikaci jiných zlovyků je nutné koně pozorovat při práci nebo v kontaktu s člověkem. Problém však může nastat při vyhodnocení, zda se opravdu jedná o projev zlovyku nebo je to známka agresivního chování, popřípadě zde působí jiné faktory.

Základem úspěšného boje proti projevům stereotypního chování koní je rozpoznání zlovyku, jeho správná identifikace a objektivní stanovení příčiny projevů. Poté je možné stanovit postup k částečné či úplné eliminaci problému a jeho následnou a důslednou realizaci. Často je v tomto procesu nutná spolupráce všech osob pohybujících se kolem onoho koně. Velmi prospěšnou se může stát pomoc člověka, který není s problémovým koněm běžně ve styku. Jeho poznatky mohou reagovat na naši „provozní slepotu“ a nabídnout nám jiný náhled na situaci a řešení. Při svém pozorování a sestavování podkladů k předložené práci jsem touto osobou „z venku“ byla já, a proto jsem si dovolila závěrem udělit majitelům koní pár doporučení, které mohou přispět ke zlepšení kvality života jejich koní a minimalizovat projevy stereotypie.

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

6.1 Seznam použité literatury

- BARTOŠOVÁ, J.:** Sociální uspořádání mezi koňmi. Jezdectví, č. 3, 2005, s. 72 – 73
- BARTOŠOVÁ, J.:** Další intimnosti společenského života koní. Jezdectví, č. 5, 2005, s. 66 – 67
- BARTOŠOVÁ, J.:** Škola příkladem aneb sociální učení u koní. Jezdectví, č. 6, 2007, s. 74 – 75
- BARTOŠOVÁ, J.:** Welfare koní v chovech: Životní pohodáři...? Jezdectví, č. 12, 2007, s. 76 – 77
- BIRDOVÁ, J.:** Chov koní přirozeným způsobem. Praha, Slovart 2004, 206s. ISBN 80-7209-644-3
- ČERNOHORSKÁ, H.:** Etologická studie hříbat a mladých koní anglického plnokrevníka v hřebčíně Napajedla. Diplomová práce, Brno, MZLU 2011, 59s.
- DURUTTYA, M.:** Velká etologie koní. Košice, HIPO-DUR 2005, 583s. ISBN 80-239-5088-6
- DURUTTYA, M.:** Zlozvyky koní: Tkalcování. Jezdectví, č. 6, 2004, s. 26 – 27
- DURUTTYA, M.:** Co nebylo ve Velké etologii koní I. Jezdectví, č. 3, 2007, s. 64 – 65
- DUŠEK, J. a kol.:** Chov koní. Praha, Brázda 2011, 400s. ISBN 978-80-209-0388-4
- FRASER, A. F.:** The behaviour and welfare of the horses. CABI Publishing 2010, 255s. ISBN 978-1-84593-628-0
- FUKA, V.:** Aktivní ustájení už míří do Čech. Zemědělec, č. 2, 2016, s. 31
- HERMSEN, J.:** Encyklopedie koní. Dobřejoyice, Rebo Productions 2001, 312s. ISBN 80-7234-184-7
- HOMOLKOVÁ, P.:** Studie stereotypního chování koní. Diplomová práce, Brno, MZLU 2010, 76s.
- JISKROVÁ, I., FILIPČÍK, R.:** Etologie koní, přednášky, ústní podání. Brno, MZLU 2011
- KELLEY, B.:** Koňský doktor na návštěvě. Praha, Pragma 2002, 390s. ISBN 80-7205-133-4

- KUPSKÁ, A.:** Etologie a působení člověka na koně. Bakalářská práce, Brno, MZLU 2013, 42s.
- LINKOVÁ, R.:** Jak nenaletět. Já mám koně, č. 11, 2004, s. 20
- MILLS, D., NANKERVIS, K.:** Equine behaviour: Principles & Practice. Oxford, Blackwell Publishing 1999, 232s. ISBN 0-632-04878-6
- MISAŘ, D., JISKROVÁ, I.:** Chov a šlechtění koní. Brno, MZLU 2001, 170s. ISBN 978-80-7157-510-8
- NĚMEČKOVÁ, Š.:** Problematické chování. Svět koní, č. 4, 2010, s. 10 – 11
- O'BRIEN, K.:** Zdraví koně, základní péče, nejčastější choroby a problémy. Praha, Metafora 2009, 160s. ISBN 978-80-7359-184-7
- PAALMAN, A.:** Skokové ježdění. Praha, Brázda 2014, 360s. ISBN 978-80-209-0404-1
- PÍSECKÝ, L.:** Glganie – daň za domestikáciu. Jezdectví, č. 3, 2011, s. 72 – 73
- POSPÍŠILOVÁ, M.:** Tiché volání o pomoc aneb co s tím jazykem?. Jezdectví, č. 6, 2006, s. 68 – 69
- ROBERTS, M.:** Průvodce nenásilným výcvikem koní. Praha, Ikar 2005, 241s. ISBN 80-249-0584-1
- RŮŽIČKOVÁ, P.:** Mazlíček pro koníka?. V sedle, č. 2, 2015, s. 42 – 47
- RŮŽIČKOVÁ, P.:** Nové trendy v ustájení. Aktivní ustájení. V sedle, č. 3, 2015, s. 20 – 25
- SEDLÁČKOVÁ, B.:** Chování koní ve vybraných systémech technologie chovu. Bakalářská práce, Brno, MZLU 2006, 46s.
- SCHMIDT, R.:** Péče o koně bez chyb a omylů. Praha, Brázda 2013, 159s. ISBN 978-80-209-0397-6
- STEJSKALOVÁ, S.:** Jak se koně dorozumívají VIII. Pohyby při komunikaci. Jezdectví, č. 2, 2005, s. 70 – 71
- TYKALOVÁ, R.:** Stereotypní kůň, co s tím?. Jezdectví, č. 9, 2004, s. 72 – 73

6.2 Seznam internetových zdrojů

ANONYM: ETOLOGIE A WELFARE KONÍ. (on line) [Cit. 23. 3. 2016]. Dostupné na <http://www.unium.cz/materialy/czu/fappz/etologie-a-welfare-koni-m16368-p1.html>

BAD HABITS IN HORSES (on line) [Cit. 28. 3. 2016]. Dostupné na http://www.horsekeeping.com/horse_behavior/bad_habits_chart.html

HORSE KICKING (on line) [Cit. 25. 3. 2016]. Dostupné na <http://www.parelli.com/horse-kicking.html>

HORSES THAT BITE (on line) [Cit. 30. 3. 2016]. Dostupné na <http://www.infohorse.com/hilton.asp>

KOŇSKÉ NOVINKY: LZE POZNAT, ZDA JSOU KONĚ V POHODĚ? (on line) [Cit. 2. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.equichannel.cz/konske-novinky-lze-poznat-zda-jsou-kone-v-pohode>

PAWING. (on line) [Cit. 30. 3. 2016]. Dostupné na http://www.equinekingdom.com/training/bad_behaviors/pawing.html

WEAVING AND STALL WALKING. (on line) [Cit. 30. 3. 2016]. Dostupné na http://www.equinekingdom.com/training/bad_behaviors/weaving.html

WHEN GOOD HORSES DO BAD THINGS (on line) [Cit. 28. 3. 2016]. Dostupné na http://www.horsekeeping.com/horse_behavior/When_Good_Horses.html

WHY HORSES KICK (on line) [Cit. 25. 3. 2016]. Dostupné na <http://equusmagazine.com/article/why-horses-kick-8294>

ZLOZVYKY KONÍ (on line) [Cit. 28. 3. 2016]. Dostupné na <http://www.distanc.cz/zlozvyky-koni-vzpuřnost-vadny-charakter-a-dalsi/>

ZLOZVYKY KONÍ (on line) [Cit. 2. 4. 2016]. Dostupné na <http://equi.wz.cz/zlozvyky.html>

7 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1: *Stravovací zvyklosti (KELLEY, 2002) str. 12*

Obr. č. 2: *Běžné zlozvyky (KELLEY, 2002) str. 13*

Obr. č. 3: *Klkání s oporou (PAALMAN, 2014) str. 16*

Obr. č. 4: *Klkání (PAALMAN, 2014) str. 17*

Obr. č. 5: *Tkalcování (PAALMAN, 2014) str. 17*

Obr. č. 6: *Porovnání typů chovů (RŮŽIČKOVÁ, 2016) str. 23*

Obr. č. 7: *Kůň ze stáje L (vlastní fotografie) str. 27*

Obr. č. 8: *Kůň ze stáje N (vlastní fotografie) str. 28*

8 SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tab. č. 1: *Dělení zlovyků dle Fräsera (2010) str. 13*

Tab. č. 2: *Databáze koní 1 str. 29*

Tab. č. 3: *Databáze koní 2 str. 32*

Tab. č. 4: *Porovnání stájí str. 36*

Tab. č. 5: *Porovnání koní str. 36*

Tab. č. 6: *Pohlaví koní str. 37*

Tab. č. 7: *Věk koní str. 37*

Tab. č. 8 : *Plemena koní str. 39*

Tab. č. 9: *Zlovyky koní str. 40*

Tab. č. 10 : *Porovnání doby ustájení a stereotypních koní str. 46*

Tab. č. 11: *Porovnání věku stereotypních koní str. 48*

Tab. č. 12: *Porovnání způsobu chovu a stereotypních koní str. 49*

Graf č. 1: *Procentuální porovnání stájí str. 36*

Graf č. 2: *Procentuální porovnání koní str. 36*

Graf č. 3: *Porovnání pohlaví koní str. 37*

Graf č. 4: *Porovnání věku koní str. 38*

Graf č. 5: *Porovnání plemen koní str. 40*

Graf č. 6: *Porovnání zlovyků str. 41*

Graf č. 7: *Porovnání zlovyků k době ustájení str. 47*

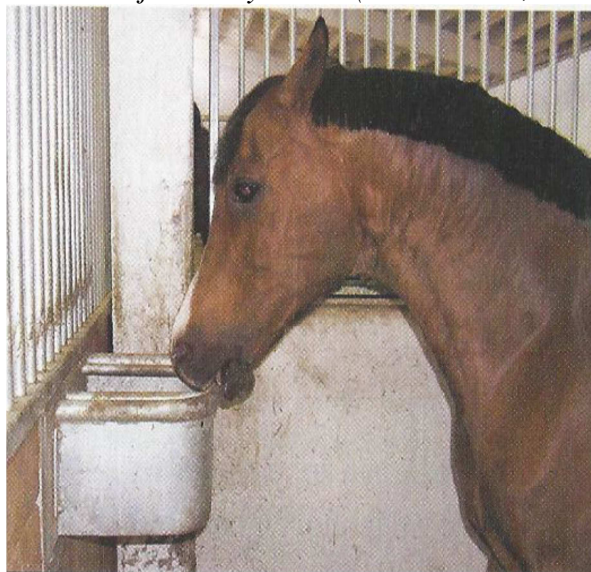
Graf č. 8: *Porovnání zlovyků k věku koní str. 48*

9 PŘÍLOHY

příloha č. 1: *Pokus o klkání i s klkacím řemenem (PÍSECKÝ, Jezdectví, č. 3, 2011)*

příloha č. 2: *Okusování stájového vybavení (TYKALOVÁ, Jezdectví, č. 9, 2004)*

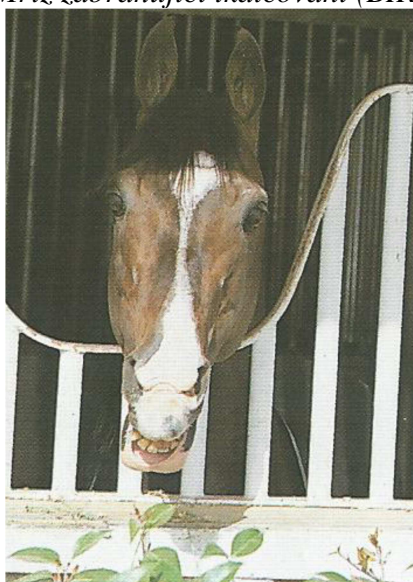

Jedna z orálních druhů stereotypií - okusování nepoživatelných částí stájového zařízení (crib-biting).

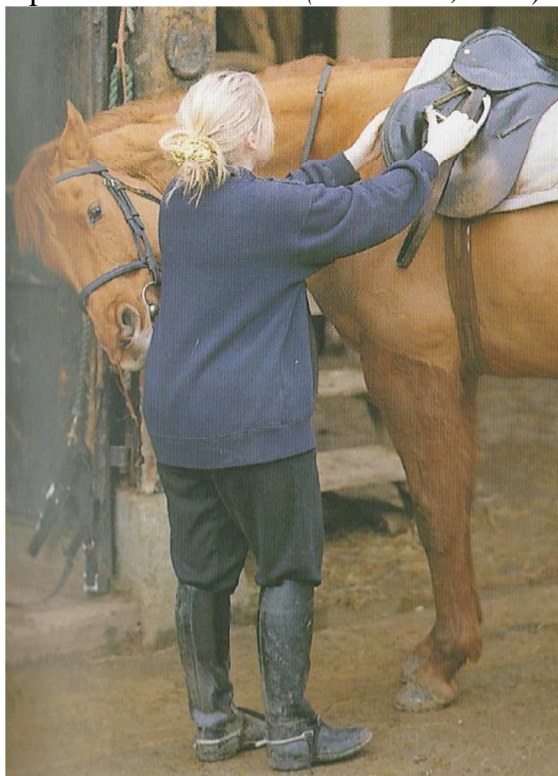
příloha č. 3: *Okusování dřevěného ohrazení boxu v popředí (vlastní fotografie)*

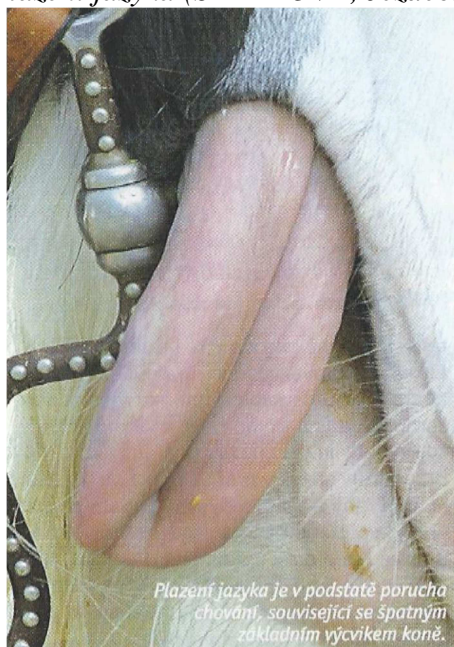
příloha č. 4: *Mříž zabraňující tkalcování (BIRDOVÁ, 2004)*

příloha č. 5: *Kousání* (BIRDOVÁ, 2004)

příloha č. 6: *Plazení jazyka* (STRAKOVÁ, *Jezdectví*, č. 6, 2006)

Plazení jazyka je v podstatě porucha chování, související se špatným základním výcvikem koně.

příloha č. 7: *Vzpurnost (DAMSEN, 2013)*

příloha č. 8: *Hrabání (<http://www.rozumimekonim.cz/hrabani-kone-muze-znamenat-fyzickou-nepohodu/>)*

příloha č. 9: Vyhazování (<http://www.rozumimekonim.cz/kone-kteri-vyhazuji-jak-na-ne/>)

příloha č. 10: Vzpínání (<http://www.equichannel.cz/kone-a-hribata-5-2012-zmeny-v-pravidlech-cjf>)

